

Szakdolgozat

Szabó Emese

Óvodapedagógus szak

Kaposvár

2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Kaposvári Campus

Óvodapedagógus szak

TESTVÉRFÉLTÉKENYSÉG ÓVODÁSKORBAN

Belső konzulens: Dr. Fináncz Judit
egyetemi docens

Készítette: Szabó Emese
TZQXE4
nappali tagozat

Intézet/Tanszék: Neveléstudományi Intézet/
Gyermeknevelési Tanszék

Kaposvár

2023

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	5
2. Testvérek a családban.....	7
2.1. A család fogalma, funkciói.....	7
2.2. A család szerepe a gyermek életében.....	8
2.3. Kapcsolatok és szerepek alakulása a családban.....	8
2.4. Az örökbefogadott gyerekek/testvérek.....	10
3. Testvérféltékenység a családban.....	11
3.1. Féltékenység.....	12
3.2. Testvérféltékenység.....	13
3.3. A testvérféltékenység tünetei.....	14
3.4. A születési sorrend hatása a testvérkapcsolatokra és személyiségre.....	15
3.4.1. Az elsőszülött.....	17
3.4.2. A másodszülött gyermek.....	18
3.4.3. A legkisebb gyermek.....	18
3.4.4. Az ikrek kapcsolata.....	19
3.5. Életkori különbségek a testvérkapcsolatokban.....	20
3.6. Nevelési elvek, amelyek testvérféltékenységhez vezetnek.....	21
3.7. Módszerek a testvérféltékenység oldására.....	22
3.7.1. Mesék a testvérféltékenység oldására.....	23
4. Empirikus vizsgálat a testvérféltékenységről.....	25
4.1. A vizsgálat módszerei és célja.....	25
4.2. Kutatási kérdések.....	25
4.3. Interjúalanyok bemutatása.....	26
4.4. Az interjúszövegek elemzése.....	28
4.4.1. A nagyobb gyermek felkészítése a kicsi érkezésére.....	28
4.4.2. A testvérféltékenység megnyilvánulásai.....	29
4.4.3. A testvérféltékenység kezelésének módjai.....	30
4.4.4. Kistestvér érkezésének hatásai a nagyobb gyermekre.....	32
4.4.5. A testvér hierarchia szerepe a testvérféltékenységben.....	33
4.4.6. Az óvodai közösségben a testvérféltékenység jelei.....	34

4.4.7. Szülő és az óvodapedagógus közti interakció mennyire segítheti a testvérféltékenység megoldását.....	35
4.4.8. Az óvodapedagógus tanácsai a testvérféltékenységgel kapcsolatban.....	36
4.5. Megfigyeléseim és tapasztalataim az óvodai gyermekcsoportokban.....	37
4.6. Kutatási kérdések megválaszolása.....	41
5. <i>Összegzés</i>	45
6. <i>Bibliográfia</i>	46
7. <i>Melléklet</i>	49
I. Számú melléklet.....	49
II. Számú melléklet.....	58
III. Számú melléklet.....	59

1. Bevezetés

A szakdolgozatomban az óvodáskori testvérféltékenységet vizsgálom. Fontos és aktuális témának tartom, hiszen egyre több a több gyerekes család, a családtámogatási rendszernek köszönhetően. Már az első gyermek születése is próbatétel a szülők számára. És ha még megérkezik mellé egy új családtag, a testvér, akkor felforgathatja a kialakított rendet és szokásokat, valamint a család szerkezetét is. A kizárólagos figyelem akaratlanul is elterelődik a nagyobb gyerekről, akinek fáj, hogy osztoznia kell az anyán és ez lelkileg és fizikailag is megviseli. A testvérféltékenység komplex jelenség, átalakítja a testet lelket, sokszor félelmet keltő érzelmek keletkeznek a gyermekben. Itt van nagyon fontos szerepe a szülőnek és az óvodapedagógusnak. Fontos, hogy ilyenkor oda figyeljünk a nagytestvér viselkedésnek megváltozására. Megváltozhat a viselkedése az óvodában is, ami általában negatív formában jelenik meg, fontos, hogy az óvodapedagógus észrevegye az intő jeleket és a szülővel konzultálva igyekezzen megoldani vagy könnyebbé tenni. A nagy testvérre még nagyobb felelősség hárul, ha a kistestvérral egy csoportba jár.

Azért tartom fontosnak, hogy az óvodában is foglalkozzunk a testvérféltékenységgel, mert ez sokszor együtt jár a regresszióval főleg a nagyobb testvér esetében, például: cumizás, bepisilés, ujjszopás stb. visszatérése, vagy ez akár agresszivitásban is megnyilvánulhat. Ahhoz, hogy segíteni tudjunk, szükséges hogy mi magunk is helyesen bánjunk érzelmeinkkel. A szakdolgozatomban olyan testvérpárokat szeretnék megvizsgálni, akik egy óvodai csoportba járnak, illetve olyan tudományos adatokat szeretnék összegyűjteni, ami a testvérféltékenységről szól, illetve, kitérek arra is, hogy a születési sorrend hogyan befolyásolja a testvérkapcsolatokat és hogyan hat a személyiségre. A szakdolgozatom írása során szeretném tudásomat gyarapítani, és mélyen beleásni magam a témába, hogy leendő óvodapedagógusként alkalmazni tudjam majd az új ismereteimet a munkám során. Szakdolgozatomhoz a külső gyakorlatomon megismert gyerekek szüleivel készítettem interjút, emellett megfigyeléseket készítettem az egy csoportba járó testvérekkel kapcsolatban. Vizsgálatom során a következő kutatási kérdésekre szeretnék választ kapni.

- Hogyan készítették fel a nagyobb testvért a kistestvér érkezésére?
  - Hogyan nyilvánul meg a nagyobb gyermeknél a kistestvér iránti féltékenység?
  - Hogyan kezelik a gyerekek között kialakult féltékenységet?

- Inkább a kisebb, vagy a nagyobb testvér részéről lehet a féltékenységet jobban érezni?
- A kistestvér érkezése miatt pozitív vagy negatív irányba változott a nagyobb testvér viselkedése?
- Milyen megnyilvánulásai vannak a testvérféltékenységnek az óvodában?
- Kért-e tanácsot az óvodapedagógusoktól a testvérféltékenység oldására?
- Az óvodapedagógusok mit ajánlanak ennek kezelésére, oldására?

“Ebben a pillanatban villant belém, mit érezhetnek a testvérek egymás iránt. Életüktől elválaszthatatlan ez az érzés, semmilyen érzelmi megrázkódtatás nem tudja gyökerestül kiszaggatni, a civakodások megtaposhatják egy pillanatra, hogy utána annál elevenebb legyen. Ezt az érzést semmiféle szenvedély nem sem fojthatja el véglegesen, még az erős, igaz szerelem is legfeljebb csak versenyre kelhet vele.”

(Charlotte Brontë)

2. Testvérek a családban

A szocializáció első és legmeghatározóbb színtere a család, mely a gyermek személyiségfejlődésére nagy hatással van. Ez kétirányú dinamikus folyamat, amelyben a gyermek és a szülő kölcsönösen hatnak egymásra. A szülő segít a gyermeknek a világ értelmezésében, az érzelmek megértésében és az új érzelmek megélésében és létrehozásában (Feuer 1996).

A 2018-as Kohorsz vizsgálat keretében, várandós nőket kérdeztek meg a születendő gyermeke testvérei felől. A kapott adatok szerint a születendő babák 57%-ának lesz már megszületésekor legalább egy testvére, 27%-ának pedig kettő vagy több.¹

A születések száma 2020-ban 92 338 volt, ez 3,5%-kal haladta meg a 2019-es születésszámot. A korstruktúra és a születésszám változásainak ismeretében, nem olyan meglepő, hogy a mutató a termékenységi szint jelentős megemelkedését mutatja. A teljes termékenységi arányszám mértéke vonatkozásában hosszú, több évtizedes negatív folyamat fordult meg. A 2011-es 1.24-os mélypont után folyamatosan, nagy mértékben emelkedett 2016-ig, majd pár év megrekedést követően 2020-ra 1,55-ra nőtt. Ezt pedig úgy értelmezhetjük, hogy 2020-ban az elmúlt negyed évszázad a legnagyobb termékenységi mértéket mérték. (Kapitány és Spéder 2021)

A szakemberek meglátásai szerint a megfelelő korkülönbség a testvérek között 2-3 év. Ilyenkor már a nagyobb gyermek sokkal önállóbb, így a szülők meg tudják osztani gyermekeik között a figyelmet. Ebben az időszakban a nagyobb gyermekben kialakul a bizalom, ami a későbbiekben a testvéreivel való kapcsolatára is nagy hatást fog gyakorolni (Tarda, 2006).

2.1. A család fogalma, funkciói

A családi léte alapozza meg az ember magánéletének eredményességét és a boldog, vidám kiegyensúlyozott életét. A családi együttélés minden ember számára a legtermészetesebb

---

¹Kohorsz 2018 <https://kohorsz18.hu/eredmenyek/elozetes-eredmenyek/38-testverek-szama.html> (Utolsó letöltés dátuma:2023.03.28.)

együttélési forma, amely testileg, lelkileg és szellemileg is segíti az embert a fejlődésében, hiszen az ember társas lény (Bodonyi és Hegedűs, 2006).

A család fogalma többféle képpen meghatározható, de egyszerűen megfogalmazva: a családot könnyedén meg tudjuk különböztetni abban, más csoportoktól, hogy különböző nemű személyekből áll, akik különböző generációkba tartoznak. A család nem úgy egészül ki vagy gyarapodik, hogy új tagokat vesz fel, hanem „önerőből” tehát újra alkotja saját magát.²

A család a legelső állomás, amely bevezet bennünket a társas viselkedések szokásrendjébe, hiszen érzelmileg mindvégig a legjelentősebb közösség az ember életében. A gyermekek és a társadalom között közvetítő szerepet tölt be. A kultúra szabályait, szokásait és a külső elvárásokat itt tanulhatjuk meg (Bagdy,2002).

A gyermek számára a legmeghatározóbb szintér a család, ami egy életen át végig kíséri az embert. A szülők egyedi és sajátos szerepet töltenek be a gyermek életében. A gyermek sokkal kiegyensúlyozottabb, ha nagyobb szerepet kap a családi életben (Feuer 1996).

2.2. A család szerepe a gyermek életében

Nagyon sok kutatás kimutatta már az évek során, hogy a szülők pozitív vagy negatív viselkedése, gyermekkorban és serdülőkorban ért sérelmeik, tapasztalataik hatására formálódik. A gyermeknevelés közben újra alkotják azokat a negatív attitűdöket, amelyek őket érték gyermekkorukban. De az is előfordulhat, hogy amit gyermekkorban a szüleiktől láttak, annak ők a teljes ellentétét fogják a saját gyermekük nevelése közben alkalmazni. Ezek nem tudatos, de tudatosítható viselkedésformák, amelyek nagyrészen befolyásolják a szülők személyiségét és nevelési stílusát, mivel a szülők magatartása, viselkedése a gyermekük számára mindig valamilyen mintát nyújt (Kósáné et al., 1986).

2.3. Kapcsolatok és szerepek alakulása a családban

Minden család életében egy hatalmas fordulópont a gyermekvállalás. Az új családtag próbára teszi és befolyásolja a család életét. A fontossági sorrend és az értékrend is átalakul. A szülők még tapasztalatlanok és az első baba érkezésekor, nem tudják, hogyan kezeljenek bizonyos

---

² Bodonyi Edit és Hegedűs Judit 2006,<http://mek.niif.hu/05400/05461/05461.pdf> (Utolsó letöltés dátuma:2023.01.25.)

szituációkat, olykor a szülei által közvetített mintát hogyan alkalmazzák, és sokszor a párok között is felmerül egy-egy probléma azzal kapcsolatban, ha nem értnek egyet a neveléssel kapcsolatban. Nemcsak a testvérek között alakulhat ki féltékenység. Az anya és a kisbaba szoros kapcsolata miatt az apa kirekesztve érezheti magát. Azt érezheti, hogy ő nem fontos tagja a családnak. Mind a két szülőben erős a megfelelési kényszer, bizonyítani szeretnének a környezetüknek és saját maguknak is. Fontos, hogy a feladatokat megosszák a szülők egymás között, például, ha az apa át veszi a pelenkázást az anyától. Ez nyugalmat és egyensúlyt adhat a családban (Kazimir, 2018).

A családban mindig együtt kell megtalálni a problémákra a megoldást. A testvérek egészen a kamaszkorukig a szülők teljes figyelmére szorulnak. A rossz kapcsolat mindnyájukat nehéz helyzet elé állítja, és nehezíti a gyermek későbbi önálló életének kialakulását. Sokszor a szülőknek már csak az egyetlen orientációja az életükben a gyerekeik, ami semmiképpen nem jó a gyerek szempontjából. Fontos, hogy a családon kívül legyen egy olyan hely, közösség, ahol a gyerek vele egykorú gyerekekkel tudjon kapcsolatot barátságot kialakítani (Armbrust 2013).

A konfliktusok kezelése érdekében fontos az összetartás a családban, hiszen a férjeket megviselheti a gyermek születése, mivel eddig csak rájuk irányult a törődés, gondolkodás, amit a feleség csak neki adott idáig és nem kellett mással osztozkodnia a figyelmen. Fontos, hogy a pár egymásra is szánjon időt a kisbaba mellett, de ehhez a rokonok és a nagyszülők segítségére is szükségük lehet. A nagyszülőknek és a testvéreknek is nagy szerepe van a családban, hiszen ők is hatnak a gyermek személyiségfejlődésnek alakulására (Komlósi, 1995).

2.4. Az örökbefogadott gyerekek/testvérek

Az örökbefogadott gyermekek is ugyanúgy megtapasztalják a szülői szereteten való osztozást, mint az édestestvérek. További testvérek megjelenése még több versengést eredményezhet, és ha a szülő ezt nem állítja le, és a gyerekeket kisbabaként kezeli, akkor ez az állapot tartóssá válhat. Sok szülő nem érzékeli, hogy a gyerek nő és leragadnak annál az állapotnál amikor örökbefogadták a gyermeket. A férj és a feleség az örökbefogadással szülőkké válnak, és még inkább azok akarnak lenni. Az adoptálás a gyermek utáni vágy prolongálása, nem pedig eltemetése (Rufo és Schilte 2002).

A gyermekvédelemben fontos alapelv, hogy törekedni kell arra, a vér szerinti testvéreket lehetőleg ugyanazok a szülők fogadják örökbe. Amennyiben a vér szerinti testvérek egyszerre vállnak örökbefogadhatóvá, abban az esetben próbálnak olyan családot keresni számukra, akik mindkét gyermeket örökbe tudják fogadni. Testvérpár esetén ez könnyebben megy mert sokan szeretnének testvéreket vállalni, viszont, három testvér esetén a családok többsége már nem szívesen vállalkozik a feladatra. Ezen kívül a jelentkezők nagyrésze az idősebb gyermeket is hároméves kora alatt szeretné örökbe fogadni. Ez nehezé teszi a testvérek együtt tartását. Nem mindennapi dolog, de egy örökbefogadott gyermeknek az anya szó kettő vagy több jelentéssel is bírhat. A testvér fogalma pedig még tágasabb fogalom lehet számukra. A gyermekek számára testvér az is aki a vér szerinti szülőknél marad, de az is aki nevelőszülőknél vagy intézetben, vagy más örökbefogadó szülőnél nevelkedik, de testvér az is aki az örökbefogadó család édes gyermeke vagy másik örökbefogadott gyermek.³

---

³Örökbe.hu: Testvérek (2014), <https://orokbe.hu/2014/03/08/testverek/> (Utolsó letöltés dátuma:2023.03.15.)

3. Testvérféltékenység a családban

A testvérféltékenység nem olyan egyszerű dolog, ahogy azt a szülők eleinte gondolják. Számos oka lehet a testvérek között kialakuló féltékenységnek. Medveczky írásában, olvashatunk pár okot, melyek kiválthajták a féltékenységet a gyermekek között. Az első ilyen féltékenységet kiváltó ok a figyelem lehet. A szülők figyelme hatalmas érték a gyermekek számára. Minél több dolgot van a szülőknek, annál nagyobb harc alakul ki a gyerekek között a figyelemért. Amikor megszületik a kistestvér a családban, a nagyobb testvérnek nehéz elfogadnia, hogy onnantól kezdve nem élvezheti a kizárólagos figyelmet. Ilyenkor van, hogy a gyerekeknek mindenáron fel akarják magukra hívni a figyelmet, így előfordulhat, hogy több rosszaságot csinálnak, mint azelőtt. Ha esetleg a családban beteg vagy speciális szükségletű gyermek is van, rá is több figyelem irányulhat, mint a többi testvérré, és ez is testvérféltékenységet eredményezhet. Egy másik ok, ami kiválthatja a féltékenységet, az osztozkodás. A testvérekből vetélytársakká válhatnak, amint mindannyian apa figyelméért, vagy anya öleléséért versengenek. Fontos, hogy minden testvérnek meg kell tanulnia osztozkodnia, akár még a saját tulajdonán is. A kisebb gyerekeknek okoz igazán nagy nehézséget, hogy megosztózzanak a testvéreikkel. A szülők feladata erre odafigyelni és segíteni a kicsiknek abban, hogy majd felnőttkorukban empatikus, odafigyelő emberek legyenek. Temperamentumbéli különbségek is szintén okozhatnak féltékenységet a testvérek között. Minden gyermeknek egyedi személyisége és temperamentuma van. Ez határozza meg hogy hogyan fog kijönni a testvéreivel. Ha van egy ragaszkodó, nehezen oldódó gyermek a családban, aki több ölelést, odafigyelést igényel, az a többi gyerekből féltékenységet válthat ki. Az igazságosság kérdése: a gyerekek mindig követelik az igazságosságot. Elvárják, hogy mindenkinek mindenből ugyanannyi jusson. Viszont, ha nem egyidősek a gyerekek más-más szükségleteik vannak. Féltékenységet generálhat, ha a kicsi nem kaphatja meg azt, amit a nagyobb testvére, mert még túl kicsi hozzá. Egyik családban sem létezik teljesen egyenlőségi forma. Születési rangsor, nemek harca, korkülönbség: a gyerekek között kialakulhat testvérféltékenység, ha a gyermekeket pozíció szerinti megkülönböztetésben részesítik. Mondjuk olyan feladatokat adnak a nagyobb gyermeknek, ami nem neki való, például a kisebb gyerekről való gondoskodás. Vagy ha a kisebb gyereknél azt akarják, hogy érje utol a nagyobb testvért. De nemek közötti megkülönböztetés is előfordulhat, ha például a kislánnyal

kedvesebben, elnézőbben bánnak a szülők, mint a fiú testvérével, ami szintén féltékenységet válthat ki a gyerekekből. ⁴

3.1. Féltékenység

A féltékenység egyfajta félelem, amely egy olyan állapot, ami párhuzamba hozható a gyűlölettel. Félelem amiatt, hogy valakinek, aki vagy ami fontos számunkra, meg kell osztaniuk a másikkal. ⁵

A féltékenység már gyermekkorban kialakul, és az életünk során mindig visszatér az életünkbe. A féltékenység ellenséges érzéseket vált ki az emberből. Ennek az oka az, hogy a féltékenység egyik legfőbb érzelmi alapja a veszteségérzés. Félelem az elvesztéstől. A másik érzelem, ami kiválthatja a féltékenységet, az a harag és a kisebbségi érzése. Annak érzése, hogy kevesebbek lehetünk, mint valaki, aki számunkra fontos, féltékenységet és haragot szülhet. A féltékenység legtöbbször a magunkról alkotott képpel van kapcsolatban. Hogy mi, önmagunkat hogyan látjuk, és a körülöttünk lévő embereket milyennek látjuk, vagy a körülöttünk lévő emberek hogyan látnak minket. De az a tudat is sok mindent befolyásol, hogy valaki, aki fontos számunkra, vagy adunk a véleményére, egy harmadik személyt többre tarthat nálunk, kétségeket ébreszthet bennünk a saját értékeinkkel kapcsolatban. ⁶

Leitner Olga (2016) írásában olvashatunk, a gyermekeknél megfigyelhető Ödipusz és az Elektra-komplexusról. A lányoknál Elektra komplexusnak nevezzük, a fiúknál pedig Ödipusz komplexusnak. Az Ödipusz komplexus és a féltékenység a 3-6 éves korú gyermekeket jellemzi. A féltékenység és az Ödipusz komplexus elkülöníthető egymástól. A féltékenység csak egyszeri érzet, viszont a komplexus egy tudományos modell. A gyermekek az ellenkező nemű szülőjük iránt kezdenek el kisajátítási, birtoklási vágyat érezni. De ez a jelenség idővel magától fel fog oldódni az azonos nemű szülői szerepekkel való azonosulás során. Féltékenységet ébreszthet a gyermekben, ha a szülők már nem csak nekik szentelik a kizárólagos figyelmet. Például, ha testi érintkezés történik a szülők között. A fiúgyermek

---

⁴ Medveczky Kata: A testvérféltékenység okai: <https://www.medveczkykata.hu/testverfeltekenyseg-hogyan-neveljunk-jo-testvereket/> (Utolsó letöltés Dátuma:2023.01.19.)

⁵ Pallas Nagylexikon, <http://www.kislexikon.hu/feltekenyseg.html> (Utolsó letöltés Dátuma:2023.01.23.)

⁶ Roboz Gabriella: Féltékenység, <http://www.robozgabi.hu/cikkek/a-feltekenyseg> (Utolsó letöltés dátuma:2023.02.28.)

rivalizál az apával, a lány gyermek pedig az anyával. A gyermeket ebben az esetben az sem érdekelné, ha az azonos nemű szülői elmenne, hiszen akkor „át tudná venni” a helyét. A gyermek egy ambivalens érzelmi helyzetben kerül, mert természetesen ettől függetlenül szereti a szülőt. Semmiféleképpen nem szabad büntetni, de támogatni sem, hiszen magától meg fog oldódni.⁷

3.2. Testvérféltékenység

A testvérek közötti féltékenység már a kezdetektől jelen van a világban. Az Ótestamentumban feljegyzett első gyilkos Káin volt, aki megölte testvérét Ábelt. A gyilkosság oka a testvérek közötti rivalizálás volt. De nem ez volt az egyetlen ilyen történet. Jákob csak úgy tudott elmenekülni testvére Ézsau elől, hogy elhagyta családját. Mindegyik esetben a féltékenységet a szülők vagy Isten váltotta ki. Isten Ábel ajándékát részesítette előnyben, Ézsau pedig azért lett féltékeny, mert anyjuk másképpen bánt Ábellel, mint vele. Mind az életkori, mind pedig a nemi különbségek előidézhetik a rivalizálást, féltékenységet a gyerekek között. A kisebb testvér azért érezhet féltékenységet nagyobb testvére iránt, mert a rangidősnek különféle előjogai vannak, és nagyobb függetlenséggel rendelkezik. A nagytestvér pedig azért lehet féltékeny a kicsire, mert a szülők többet foglalkoznak vele. A kisfiúk féltékenyek a lány testvérré, mert látszólag különleges bánásmódban részesül. A fiú féltékeny a kislányra, mert látszólag nagyobb szabadságot kap. Ez akkor lehet veszélyes, ha a szülők hangsúlyozzák az életkori és nemi különbségeket. De az is fontos, hogy a szülők ne egyformán kezeljék idősebb és fiatalabb gyerekeiket. (Ginott, 2005)

A testvérféltékenység egy összetett és bonyolult folyamat. Amikor egy gyermek mellé megszületik a kistestvér, az az egész család rendszerét megváltoztatja. Nem egyszerű feladat a nagyobb testvért felkészíteni a kicsi érkezésére. A nagytestvérről a figyelem a kicsire terelődik, így a nagyban kételyek alakulhatnak ki. A szülők, nagyszülők és rokonok figyelmének központjába is a kicsi kerül. Ez féltékenységet eredményezhet. Ez természetes jelenség, viszont megjelenése függ a családban elfoglalt szerepétől, a nemek közti megoszlástól és az életkori különbségektől is. Annak is nagy szerepe lehet, hogy hanyadik helyet foglal el a testvérsorban, mivel sok esetben az elsőszülött gyermek erősebben kötődik az anyához. (Kazimir, 2018).

---

⁷Leitner Olga: Féltékeny a gyerekem! Avagy Ödipusz – és Elektra komplexus gyermekkorban, <http://leitnerolga.hu/2016/06/07/feltekeny-a-gyerekem-avagy-odipusz-es-elektra-komplexus-gyermekkorban/> (Utolsó letöltés dátuma:2023.03.14.)

3.3. A testvérféltékenység tünetei

A kistestvér megszületése után, a nagyobb testvérnél tapasztalhatunk olyan tüneteket, amik a regresszióra utalhatnak. Ez azt jelenti, hogy a gyerek újra bepisil, bekakil, vagy visszaesik egy korábban elhagyott fejlődési szintre. Ez egy teljesen természetes jelenség, idővel vissza fog állni a szobatisztaságra.⁸

A féltékenység abból fakadhat a gyermekeknél, hogy azt szeretnék, ha ők lennének édesanyjuk egyetlen, kedvenc gyermeke. Ez a birtoklási vágy nem tűr el másik vetélytársat maga mellett. Vannak olyan szülők, akiket dühít, hogy a gyermekei versengenek, rivalizálnak egymással, és megbüntetik a gyerekeket az ilyen megnyilvánulások esetén. Vannak olyan szülők is, akik próbálnak mindent megtenni annak érdekében, hogy elkerüljék ezeket a szituációkat. Viszont az irigységet egyik módszerrel sem lehet megszüntetni véglegesen. A féltékenység burkoltan és nyíltan is jelen lehet. De ez nagyban függ a szülők hozzáállástól is. Vannak olyan gyerekek, akik hangot adnak féltékenységüknek. De vannak olyanok is, akik ezt az érzést elfojtják magukban. Ilyenkor viszont a féltékenység különféle tünetekben mutatkozhat meg. Lehetséges, ha a gyerek nem adhat hangot féltékenységének akkor, álmában tesz kárt testvéreben. Például álmában megüti. Ez úgy megijesztheti a gyermeket, hogy sírva ébred, esetleg oda is rohan kistestvérehez, hogy megnézze nem esett-e baja. Sokkal jobb a gyereknek, ha féltékenységét szavakkal kifejezheti. A szülő sokkal több kárt tesz azzal, ha nem engedi gyermekének a haragját és a féltékenységét szavakkal kifejezni. A féltékenységnek sokféle arca lehet. A szülőknek mindig felkészültnek kell lenniük, hiszen a gyerek akkor is lehet féltékeny, ha ennek nem mutatja jelét. Megmutatkozhat versengésben, vagy a versengés teljes elutasításában, népszerűség hajhászásában vagy rezignált magányosságban, határtalan nagylelkűségben vagy mohó kapzsiságban. (Ginott, 2005)

Cseri Anita írásában leírja, hogy a szülőknek sokszor nagy problémát tud okozni a testvérféltékenység, pedig ez egy teljesen természetes jelenség. A kistestvér megszületése előtt általában örömteli a várakozás, viszont az elsőszülött gyermek már ebben az időszakban is jelét mutatja a változásnak. Agresszívabb, dacosabb, makacsabb lehet. Ennek oka pedig, hogy úgy érzi szülei már nem figyelnek rá annyira, kikerült a figyelem középpontjából.⁹

---

⁸ Cseri Anita: Néhány szó a testvérféltékenységről, https://www.gyerekpszichologus.hu/wp/?page_id=112 (Utolsó letöltés dátuma:2023.02.26.)

⁹ Cseri Anita: Néhány szó a testvérféltékenységről, https://www.gyerekpszichologus.hu/wp/?page_id=112 (Utolsó letöltés dátuma:2023.02.26.)

A féltékenység megjelenése a testvérek között több tényezőtől is függ. Például a gyermekek életkorától, a gyerekek nemétől és a közöttük lévő korkülönbségtől. Az első jel az lehet, hogy a nagyobb gyermek féltékeny lesz a kisbaba és az édesanya kapcsolatára, és mindent meg tesz annak érdekében, hogy visszaszerezze a kizárólagos figyelmet. Előfordulhat, hogy úgy kezd viselkedni, mint egy kisbaba. Újra bekakil, bepisil, cumizni kezd. Fontos, hogy az édesanya engedje a gyermeknek, hogy segíthessen a kistestvére gondozásában, hiszen, ha kizárja ezekből a teendőkből a nagyobb testvért, akkor azzal féltékenységet szül. Persze mindezekre akkor van szükség, ha a nagyobb gyermek segíteni szeretne a kicsi körüli teendőkben (Ranschburg, 2009).

3.4. A születési sorrend hatása a testvérkapcsolatokra és személyiségre

Kevin Leman (2014) szerint a születési sorrend nagyon is működik. A születési sorrend kulcsot adhat az emberek kezébe, ahhoz, hogy feltárják a személyiségüket. Hogy megértsék a családjukhoz, rokonaikhoz, barátaikhoz fűződő viszonyukat. És hogy az emberek miért úgy kezelik a problémáikat, ahogy az szokásuk (Leman 2014).

Schwanner Zita, pszichológus írása szerint a szülők rengeteget tudnak azért tenni, hogy a gyermekeik a testvérsorban elfoglalt helyükben jól tudjanak teljesíteni, és jól tudják benne érezni magukat. A legkisebb gyermeknek nagyon fontos, hogy megfelelő figyelemben és törődésben részesüljön. A középső gyermeknek, hogy megtalálja a saját szerepét, a legnagyobb gyermeknek pedig, hogy ne rakjon rá a szülő mindig minden terhet, ne legyenek vele szemben túl nagyok az elvárások csak azért, mert ő legidősebb.¹⁰

Nagyon fontos, hogy nem szabad a gyerekeket szerepekbe kényszeríteni, mert azzal rossz légkört lehet teremteni, az pedig agresszióhoz vezethet. A szülők hajlamosak lehetnek a saját gyengeségeiket belelátni a gyerekeikbe. Például, a szülő vádolhatja azzal a gyereket, hogy mindent halogat, vagy mindig késik, pedig ezeket általában ő követi el. Szeretik a szülők azt érezni, hogy igazán kiismerték a gyerekeiket, és ezért aggathatnak rájuk különböző jelzőket. De a szülők azért is oszthatnak szerepeket a gyerekekre, hogy a gyerekek különlegesnek érezhessék magukat. Sokszor még a gyerekek saját magukat és egymást is szerepekre osztják. Például, ha az idősebb de gyengébb testvér a kisebb testvérét csúfolja azzal, hogy gyenge,

---

¹⁰Schwanner Zita: Születési sorrend a családban, <https://hellobaby.hu/szuletesi-sorrend-a-csaladban/> (Utolsó letöltés dátuma:2023.02.22.)

pedig a kisebb testvérnek sokkal erősebb a testfelépítése. De a kicsi testvér el is hiszi, hogy ő a gyenge, és így is fog viselkedni a mindennapokban. A gyerekek szívesen játszó a „jó gyerek” szerepét, mert így szeretetet és elismerést kaphat. De van, hogy a gyermek a „rossz gyerek” szerepébe bújik, hogy így szerezzen magának figyelmet. Még akkor is, ha ez a figyelem negatív. A gyerekek pontosan tudják, hogy milyen előnyökkel járnak bizonyos szerepek. A család „bohóca” legtöbbször megússza a büntetéseket. Az „ügyetlen” gyerek helyett pedig elvégzik a dolgokat (Faber, Mazlish 2004).

Joachim Armbrust (2013) szerint, életünk a gyerekkori tapasztalatainkon alapul. A szülők gyakran a gyermekekben keresik saját magukat. Azt amilyenek szerettek volna lenni, vagy amilyenek voltak, vagy azt, amilyenek nem szerettek volna lenni. Ezek a tapasztalatok befolyásolhatják, hogy a szülők hány gyereket szeretnének vállalni és hogy milyen a nevelési szemléletük. A szülők a gyermekekre már születésük előtt szerepeket adnak. Így hamar át kell venniük a rájuk tett szerepet, ami hatalmas nyomás lehet számukra. Olyan jellemzőkkel, tulajdonságokkal ruházzák fel gyermekeiket, amiben a szülő és a gyermek különböznek egymástól. Van, hogy a szülők félreismerik gyermeküket, mert saját hajlamaikat, családtörténetüket és a valóságot nem tudják megkülönböztetni. A szerepek „kiosztásával” óvatosan kell bánni. Ugyanis a szerepek egyfajta identitást, rendszert, kiszámíthatóságot, és biztonságot adnak egy család számára. Ha a szülők meg tudnak változtatni olyan besorolásokat, amik hibás fejlődéshez vezetnek akkor az egy sokkal pozitívabb dologt eredményezhet. A gyermekeknél is előfordul, hogy a szüleiket szerepekbe osztják, ugyanis a gyermekeknek is vannak vágyaik, szükségleteik és ezek nem mindig egyeznek meg a szülők elvárásaival. Fontos, hogy a szülők mindig odafigyeljenek a gyermekeikre és fordítsanak rájuk megfelelő mennyiségű időt. Előfordulhat, hogy a testvérek egymás között is osztanak fel szerepeket, a szülőnek mindig figyelni kell ilyenkor, hogy ez ne okozzon egyiküknek se nehézséget. Van amikor a gyerekek avatkoznak bele a szereposztásba, és ki akarnak javítani egy-egy negatív szerepet ez akkor fordul elő, ha a szülők tudatuktól függetlenül osztják ki ezeket a negatív szerepeket. A szerepek ugyanis mindenkire feladatot rónak. Nagyon fontos szerepet töltenek be a testvérek egymás számára. A szerep és a szülők dicséréte vagy éppen szidása meghatározza a gyermekek önbecsülését (Armbrust 2013).

3.4.1. Az elsőszülött

Az elsőszülöttek általában kiváltságos helyzetben vannak, hiszen ők azok, akik hosszabb-rövidebb ideig érezhetik a szülők teljes figyelmét. Viszont, ha megérkezik a kistestvér, a legidősebb fájó trónfosztást él át, ami megtörheti a fejlődést. Az elsőszülöttben legtöbbször környezete bíz, számítanak rá, feladatokat bíz rá. Ő az, aki mindig tudja a szabályokat és a leginkább be is tartja őket. Ő a “rend őre”, akire a kisebb testvéreit rábízják a szülők. Az elsőszülöttekben fellelhető egyfajta konzervatív vonás, ami, ha nem vigyázunk könnyen átmehet zsarnokoskodásba (L.Stipkovits Erika 2016).

Az elsőszülött gyerekek a szülők első próbálkozásának a sikere, emiatt pedig rengeteg szorongás és bizonytalanság veheti körül őket ebben az időszakban. Az első gyermek esetében jellemző, hogy a szülők álmait beteljesítik, ezért ők sokkal ambiciózusabbak és maximalistábbak általában mint a kisebbik testvéreik. Ha megszületnek a testvérei, automatikusan ő lesz a legidősebb, így övé lesz a vezető irányító szerep. Sok kutatás kimutatta, hogy az elsőszülöttek gyakran vezető pozíciót töltenek be a munkahelyükön felnőttként. Ha viszont az elsőszülött gyermeknek nem születnek testvérei, akkor a szülők odafigyelése, szeretete, gondoskodása csak felé irányul egész életén át, ez pedig nagy magabiztosságot adhat neki. Az egykétet gyakran gondolják önzőnek, de a kompromisszumkötést, lemondást, majd más gyerekközösségekben sajátítják el. Viszont azoknak az elsőszülötteknek, akiknek kistestvérük lesz fel kell dolgozniuk a változást, hogy a szülők figyelme már nem csak felé irányul. Meg kell tanulniuk a szülők szeretetében osztozkodni kisebb testvérükkel. Alkalmazkodniuk és osztozkodniuk kell. Ezek a dolgok is formálják a személyiséget, hiszen onnantól ő a nagy, az okos, az irányító testvér. ¹¹

3.4.2. A másodszülött gyermek

A másodszülött gyermek szintén megtapasztalhatja a trónfosztást, ha megszületik a kistestvér. Viszont ők abban a helyzetben vannak, hogy az egyedülletet, a teljes figyelmet, amiben az elsőszülötteknek része volt, ők sosem élvezhették. A másodszülött gyerekeket hatalomra és fölényre törekvés jellemzi, hiszen egész életükben előttük jár az idősebb testvér. A

---

¹¹ Schwanner Zita: Születési sorrend a családban, <https://hellobaby.hu/szuletesi-sorrend-a-csaladban/> (Utolsó letöltés dátuma:2023.02.22.)

másodszülött gyermek általában próbálja túlszárnyalni idősebb testvére teljesítményét. Sok másodszülöttre felnőtt korukba is ingerként hat, ha valaki megelőzi őket, ettől pedig frusztrációt, állandó idegességet érezhetnek (L.Stipkovits Erika 2016) .

A másodszülött gyerekek már olyan családba születnek, ahol van már egy idősebb gyermek. Így ezek a gyerekek már az osztozkodásba születnek bele. Apa és anya szeretetén már az első pillanattól kezdve osztozkodnia kell idősebb testvérel. Amíg az elsőszülött gyermek egyedül élvezhette a figyelmet egy ideig, addig ezt a másodszülött sosem tapasztalhatja meg. Ezek a gyerekek alkalmazkodóbbá, együttműködőbbekké válhatnak. Viszont a második gyermek születésekor a szülő már tapasztaltabb, ezért sokkal lazábban kezeli a helyzeteket. Nincsen akkora túlféltés mint az első gyermeknél. Lehetséges, hogy a második gyermek nem élheti meg azt, hogy a szülei csak rá figyelnek, viszont mivel így ő a kisebb, több babusgatásban és szeretgetésben lehet része egészen addig, amíg középső gyermek nem válik belőle a kistestvér érkezésével. A középső szerep a személyiségére többféleképpen is hathat. Vagy csendes megfigyelő lesz, a kicsi aranyos testvér és a nagy okos, vezető testvér mellett, vagy belőle lesz a család lázadója, aki ki akar törni és túnni a testvérei közül. A középső gyermekre jellemző a versengés is, ami egész életét végig kísérheti. ¹²

3.4.3. A legkisebb gyermek

A legkisebb gyermek már egy többtagú családba született bele, több vagy legalább egy testvér mellé. Azt leszámítva, hogy a szeretet több forrásból is érkezik felé, sokszor nekik is keményen meg kell küzdeniük a figyelemért és azért, hogy a középpontba lehessenek. A család legkisebbje általában a mókamester szerepébe bújik. Nagyon jól tudnak alkalmazkodni, és nagyon együttműködőek, amit majd felnőttkorukban is könnyen tudnak kamatoztatni. Nagyon jól tudnak csapatban együtt dolgozni és nagyon jók a kapcsolatteremtési képességeik. ¹³

A legkisebb gyermek mindig kiváltságos helyzetben van, hiszen őt mindenki megvédi, és sokkal több mindent elnéznek neki, mint idősebb testvéreinek. A trónfosztottság érzését sem kell megtapasztalnia. A legkisebb gyerekben mindig hatalmas a bizonyítási vágy és a

---

¹² Schwanner Zita: Születési sorrend a családban, <https://hellobaby.hu/szuletesi-sorrend-a-csaladban/> (Utolsó letöltés dátuma:2023.02.22.)

¹³Schwanner Zita: Születési sorrend a családban, <https://hellobaby.hu/szuletesi-sorrend-a-csaladban/> (Utolsó letöltés dátuma: 2023.02.22.)

versengés, hogy felül tudja múlni nagyobb testvéreit. Ha úgy érzi kudarcot vall, a feladatoktól való visszahúzóds, a hibáztatás és a kifogáskeresés lesz a tévútja. Helyzete semmiképpen sem egyszerű hiszen ő az örök legkisebb. Nagyobb testvérei mindig több szabadságot és bizalmat kapnak, mint ő. Ez az állapot nyugtalansággal töltheti el a gyereket hatalmi törekvései felerősödhetnek (L.Stipkovits Erika 2016).

3.4.4. Az ikrek kapcsolata

A legelső és leghíresebb ikerpár tagadhatatlanul Romulus és Remus. Kapcsolatukat a testvér-rivalizálás jellemezte. Romulus és Remus legendája az ikertestvéreget elemző pszichológia tanulmányok bizonyítékait bemutatja, hogy ezek között a különleges testvérek között is épp úgy létezik rivalizálás és féltékenység, mint más testvérek között. Az ikrek fizikai közelsége és kommunikációs módja azt a képzetet kelti, hogy ideális közösséget alkotnak. A látszat ellenére mégis jelen van közöttük is a féltékenység. Ha rájuk néz az ember könnyen azt hiheti, hogy mivel ennyire hasonlítanak egymásra, és mindent együtt élnek meg nincs közöttük konfliktus. Viszont sokszor nagyon nehéz nekik megélni, hogy egy külsőre teljesen ugyan olyan emberrel kell osztozniuk a figyelmen. Ezért az ikrek nevelése különleges figyelmet kíván a szülők részéről. Az ikrek esetében már a szülés is kockázatosabb dolog, hiszen a koraszülés esélye is fennáll, de az is előfordulhat, hogy az egyik magzat gyorsabban fejlődik, mint a másik. A megszületést követően már érzelmi különbségek alakulhatnak ki a szülőkben. Hiszen az egyik nagyobb, mint a másik, erősebb, mint a másik. Az egyetlen tudományos kritérium az ikrekkel kapcsolatban, hogy vannak az egypetéjű ikrek, akik egyetlen megtermékenyített petesejtől származnak, és vannak a kétpetéjű ikrek, akik kettő vagy több megtermékenyített petesejtől származnak. Az egypetéjű ikrek teljesen egyformák, eleinte még a szülőknek is nehéz különbséget tenni közöttük. Azonos neműek, azonos a vércsoportjuk, a testalkatuk, a hajuk és a szemük színe. A kétpetéjű ikreket ennél sokkal könnyebb megkülönböztetni. De minden gyerek személyisége temperamentuma más, és ez alól az ikrek sem kivételek. De ha például az ikrek ellentétes neműek, általában a szülők máshogy bánnak velük. Számos megfigyelés alátámasztotta azt az állítást miszerint a lányokat sokkal inkább kényeztetik és máshogy nevelik őket, mint a fiú testvérüket. De akár azonos neműek, akár ellentétes neműek, akár egypetéjű ikrek, akár kétpetéjű ikrek, nagyon fontos számukra, egyedi személyüknek elismerése, egészséges lelki fejlődésük ugyanis nagymértékben ettől függ. Míg más testvéreknél fontos, hogy érzelmi közelség alakuljon ki,

az ikreknél a pszichés egyensúlya azt kívánja, hogy az egymáshoz túlságosan ragaszkodó ikrek szét legyenek választva. Nagyon nagy feladat számukra, hogy megtanuljanak két külön létező személyként élni. Az ikrek hajlamosak arra, hogy saját kis világot alakítsanak ki kettőjüknek. Gyakori náluk kicsi korban, hogy “én” helyett “mi” -t mondanak. Vagy hogy eleinte saját nevükre nem reagálnak, esetleg csak akkor, ha mindkettőjük nevét kimondja a szülő. Renné Zazzo pszichológus kutatásai arról tanúskodnak, hogy az ikrek beszédteljesítménye csak 6-7 éves korban éri utol a többi gyerekéét. Az önmagukat megkülönböztetni nem tudó ikrek bizonyos kor után értelmi és súlyos lelki zavarban szenvedhetnek. Az ikertestvéreknek azért sem egyszerű hiszen folyamatosan látják a saját tükörcépüket, a saját hasonmásukat. Ugyanazokat a pillanatokot élik meg, ugyanabba a bölcsődébe, óvodába, iskolába jár, ugyanúgy növekszik, ugyanúgy változik és ugyanazokat gondolja és érzi, mint az ikertestvére. Sok kutatót nagyon érdekel ez a dolog hiszen az ikrek kapcsolata nagyon különleges. Nem egy kutatás kimutatta, hogy azoknál az ikreknél, ahol az egyik autizmusban szenved, a másik iker nagyrésznél komoly személyiségzavart lehet megállapítani. Ez arra utal, hogy az ikrek között valamiféle kontamináció van. Tehát az ikrek akár egyetűjük, akár kétetűjük, különleges módon tudnak egymással kommunikálni. (Rufo, Schilte 2002)

3.5. Életkori különbségek a testvérkapcsolatokban

A féltékenység legtöbb esetben jelen van a gyerekek között a születési sorrendtől függetlenül is. Viszont a féltékenység eltérhet az alapján, hogy ki hányadikként született. A legidősebb testvér általában amiatt féltékeny kisebb testvéreire, hogy őket több figyelemben részesítik a szülők. A középső gyermek azért lehet féltékeny testvéreire, mert a kicsi több figyelmet kap, a nagytestvér pedig több elismerést, dicsőretet kaphat nála. A legkisebb testvér féltékenysége abból eredhet, hogy nagyobb testvéreinek már a szülők megengednek olyan dolgokat, amiket neki még nem szabad. A szülők az első gyermek megszületésével valamilyen szinten tesztelik a szülői készségeiket. A második gyermek érkezésekor már figyelnek arra, hogy ne kövessék el azokat a hibákat, amiket az első gyermek születésekor elkövettek. Tapasztaltabbak és felkészültebbek a következő gyermeknél. Ezek a megszerzett tapasztalatokat a többi gyermekük esetében is alkalmazni tudják majd a későbbiekben (Rufo és Schilte, 2003).

3.6. Nevelési elvek, amelyek testvérféltékenységhez vezetnek

Bojti Andrea (2016) írásában bemutat öt fő nevelési hibát, amik testvérféltékenységhez vezethetnek. Első hiba, ami előfordulhat, a szülők igazságtétele egy-egy vitában. Meg kell tanítani a gyerekeket hogyan kezeljék a konfliktusokat. A kisebb testvéreknél mindenképpen fontos, hogy a szülők beleavatkozzanak ezekben a vitákba. Fontos, hogy a szülők mindig megindokolják döntéseiket, hogy a gyermekek megértsék mi miért történik. Semmiképpen nem szabad a gyermeket minősíteniük a szülőknek egy-egy ilyen alkalom során. Nem biztos, hogy a szülő tudja ki kezdte a vitát, vagy hogy a gyerekek min vesztek össze. A második, ami hiba lehet, hogy a szülők ugyanazokat a dolgokat akarják alkalmazni, amelyeket az első gyermeknél is alkalmaztak. Ez viszont nem fog tudni működni, hiszen nem csak a pici van ott, hanem a nagyobb testvér is. Már két gyermekre kell figyelni, nem csak egyre, ahogy az első gyermeknél. Ha nagyobb korkülönbség van a gyerekek között, akkor is előfordulhat testvérféltékenység. A kamaszodó gyermeknek is szüksége van a szülei figyelmére, ugyanúgy, mint a kisebb testvéreinek. Hiba lehet még, ha a gyerekeket nagyon egyenlőként próbáljuk kezelni, és minden programot együtt tervezünk. Persze a közös együttlétek is fontosak, de a gyerekeknek szükségük van arra is, hogy olyan programban vegyenek részt, ahol csak ő élvezheti a szülei figyelmét. Egy anya lánya vásárlás, vagy egy apa fia nap is nagyon sokat tud jelenteni a gyerekeknek. Ezek a közös időtöltések oldják a feszültséget, féltékenységet is. Hiba, amikor a szülők nem készítik fel a gyermeküket a születendő kistestvér érkezésére. Ilyenkor féltékenység léphet elő, ami nem csak agresszióban mutatkozhat meg, hanem számos más tünete is lehet. Az érzéseiket a külvilág felé vetítik ki. A kicsi folytonos védelme is nagy hiba lehet. És a nagyobb gyermeknek sem szabad túl nagy felelősséget adni a kezébe. Nem várhatunk el bizonyos dolgokat a testvérsorban betöltött helye miatt. Mindig fontos téma lesz minden családban a gyerekek közötti jó kapcsolat fenntartása és a konfliktusok kezelése, megoldása. Ha látszólag nincsen gond a gyermekek között, a testvérféltékenység bármilyen apró konfliktus vagy szituáció során megmutatkozhat (Bojti 2016).

3.7. Módszerek a testvérféltékenység oldására

Haim Ginott (2005) írásában leírja, hogy amikor egy kisgyermek kifejezi a féltékenységet, sokszor olyan dolgokat mond a kistestvéréről, ami a szülőket megrémísztheti. Például: „Nem

akarom, hogy itt legyen, küldjük el.” Előfordul, hogy vannak olyan gyermekek, akik fizikálisan is bántják kisebb testvérüket. A szülőknek nem szabad engednie, hogy bántsa a gyermek a kistestvérét, sem verbálisan sem pedig fizikai módon. A szülők sok esetben azt gondolják, hogy a gyermekeikkel egyformán kell bánni és ehhez próbálnak görcsösen ragaszkodni. De fontos, hogy minden gyermekkel a maguk módján kell bánni és a személyiségükhöz igazodva kell őket szeretni (Ginott, 2005).

Adele Faber és Elaine Mazlish (2014) szerint, ha a szülők a gyerekének veszekedéskor ugyanazokkal a válaszokkal válaszolnak, akkor ellenségesebben fognak egymáshoz viszonyulni. Például: „te vagy az idősebb, add oda a testvérednek a játékot, hadd játsszon vele ő is egy kicsit!” A kisebb gyermek megnyugvást érez ennek hallatán, viszont a nagyot felzaklathatja, és igazságtalanságnak fogja érezni. Három szintet tudunk megkülönböztetni veszekedéskor: 1. Normál civódásba ne avatkozzanak bele, ne foglalkozzanak vele. 2. Komolyabb veszekedésnél már szükséges a szülő beavatkozása. Egy ilyen helyzetben nem könnyű megoldást találni, és ezt a gyermekkel is tudatni kell. Majd közösen találni kell a problémára egy megoldást. Nagyon fontos, hogy a szülők átbeszéljék a gyerekekkel a konfliktust, hiszen ez a gyerekeknek megnyugvás lehet. 3. Ha a veszekedés fizikai erőszakba megy át akkor, mindenképpen szét kell választani a gyerekeket, hogy át tudják gondolni a kialakult helyzetet. A szülő kiállásával és határozottságával szüntesse meg a problémát a gyerekek között és semmiképpen ne erőszakkal (Faber, Mazlish 2004).

3.7.1. Mesék a testvérféltékenységre

A mesékben megláthatjuk a gyermekek világról alkotott képét. Az emberek jó vagy rosszak, az egyik testvér buta a másik okos. Nincsen átmenet közöttük, minden fekete vagy fehér. A mesében megjelenő főhősökkel és a szereplőkkel a gyermek azonosulni tudnak, ennek köszönhetően pedig érzéseiket könnyebben dolgozzák fel. A gyerekek a negatív szereplőkkel azonosítják sokszor a testvérüket. Ebben az esetben is megnyilvánul a testvérféltékenység. A mesékben és a testvérkapcsolatokban is uralkodnak a szélsőségek. Kádár Annamária (2016) mesepszichológus ajánlásával be szeretnék mutatni néhány mesét, amelyekkel oldani tudjuk a kialakult testvérféltékenységet. *Finy Petra: A tesó ügy (3-6 éveseknek ajánlott):* Ebben a mesében minden megtalálható, ami tökéletesen leírja a kistestvér megérkezése utáni nehézségeket és bonyodalmakat. A történet az óvodás Emmáról szól, akinek kistestvére születik. Emma mindenbe beavatja sorstársait, az édesanya várandósságától, a kistestvér megszületése utáni időkig. Emma az olvasókat abba is bevezeti, hogy milyen negatív és pozitív ambivalens érzelmeket él meg a kistestvére miatt. A könyv bemutatja, hogyan lesznek a testvérek ellenségekből, legjobb barátok. *Alona Frankel: Elefántkönyv- Kiselefánt születik (2-4 éveseknek ajánlott):* A mese az elsőszülöttek „trónfosztását” érzelmeit és élményeit mutatja be. A történet a fehérelefánt családról szól, akiknél újabb kiselefánt érkezik a családba. A mese azt is bemutatja az olvasóknak, hogy az elefántszülők hogyan készítik fel a kiselefántot a kistestvére érkezésére, és hogy erről a nagytestvér hogyan vélekedik. Elmeséli az érzéseit, és hogy miért érzi magát kirekesztve és háttérbe szorítva. A főszereplő elmondja a problémáit, az olvasóknak ezzel pedig példát adhat a gyermekeknek, hogy ők is nyugodtan beszéljenek a szüleiknek az érzéseikről. *Agócs Írisz: Kicsi, nagy (2-4 éveseknek ajánlott):* Első saját mesés képeskönyve az íróőnének, amelyben szimbólumok mögé rejti az üzeneteket. A mese története egy nagy elefánt és egy kicsi madár barátságáról szól. Ezzel is azt sugallja a gyerekek felé, hogy kicsinek és nagynak is szuper dolog lenni. És hogy nem az számít, ki mekkora. Minden életkorban van valami jó és különleges. Ez a könyv mintát mutat a nagyoknak, akik irigylik a kisebbeket, és a kicsiknek, akik irigykedve néznek a nagyobb gyermekekre, és ők is szeretnék olyan nagyok lenni. *Bálint Ágnes: Mazsola és Tádé (4-7 éveseknek ajánlott):* A mesében Mazsola hirtelen nagytestvér lesz, ugyanis kap egy kistestvért, Tádét. Innentől kezdve minden eddigi szokás felborul, hiszen Manócska már nem csak rá figyel, ami miatt Mazsola féltékennyé válik. Manócska szeretné, ha a két testvér jóban lenne, és ezért mindent meg is próbál tenni. Ez sikerül is neki hiszen Mazsola és Tádé remek barátokká válnak és meg nagyszerűbb testvérekké. Mazsola rájön, hogy Tádé mennyire

szereti őt, és felnéz rá. A nagytestvér pedig hasonlóképpen érez kistestvére iránt, csak ezt még ő maga sem ismeri be. A kapcsolatukat számos érzelem jellemzi a mese folyamán: a féltékenység, a düh, a szoros ragaszkodás és a szeretet. *Tasnádi István: A kalóz nagypapa (Rozi és a Második című mese) (7 éves kortól ajánlott):* A mese főszereplője Rozi, aki mindennél jobban szeretne egy kistestvért. Viszont a vágya beteljesülése után már nem örül annyira a kistestvére érkezésének. Rájön, hogy nem olyan egyszerű egy kicsivel az élet, mint ahogyan ő azt először elképzelte. Rozi úgy érzi a szülei nem értik őt meg, és a konfliktushelyzet is egyre több a gyerekek között. Rozi mindent megpróbál megtenni, hogy szülei megértsék őt (Kádár 2016).

4. Empirikus vizsgálat a testvérféltékenységről

4.1. A vizsgálat módszerei és célja

A vizsgálatom célja az óvodáskori testvérféltékenység vizsgálata. Mind a szülők, mind az óvodapedagógusok nézőpontjából próbáltam feltárni. Azért az interjúra esett a választásom, mert sokkal személyesebbnek gondolom a kérdőívnél. Sokkal nyíltabban tudunk egymással beszélgetni, rá tudtam olyan dolgokra is kérdezni, amire a kérdőív során nem lett volna alkalmam. Voltak szülők, akik nagyon segítőkészek voltak és minden tapasztalatukat részletesen kifejtették, viszont voltak olyan szülők is, akik annak ellenére, hogy belementek az interjúba, mégis elég zárkózottan álltak a kérdésekhez. Az interjúkról hangfelvételt készítettem. Tájékoztattam a szülőket és az óvodapedagógusokat, hogy az interjú teljesen anonim, felhasználása kutatás céljából történik, amelyet kizárólag a szakdolgozatom elkészítéséhez fogok felhasználni. Az interjúalanyok és a gyerekek nevét megváltoztattam a teljes anonimitás érdekében.

Azért ezekre a szülőkre esett a választásom, mert nekik volt kettő vagy több gyermekük. Igyekeztem a gyerekeket az alapján választani, hogy olyan testvérpárról is legyen interjúm, akinek a testvére már óvodás, esetleg egy csoportba járnak, és olyan kisgyerekekről is szerettem volna írni, akinek a testvére még nem jár óvodába. Az óvodapedagógusok véleményét is kikértem, és saját meglátásaimról kérdeztem a gyerekekkel kapcsolatban. Emellett szakmai gyakorlatom során az érintett gyerekeket is megfigyeltem az óvodai környezetben. Amikor a külső gyakorlatomat elkezdtem, tudomást szereztem arról, hogy ikrek is vannak az egyik csoportban. A kérdéssorokat a kutatási kérdéseimhez igazítva készítettem el. Az interjúk kérdéssora és az interjúk szövege a mellékletben megtalálható.

4.2. Kutatási kérdések

A szakirodalmi ismereteim és korábbi tapasztalataim alapján a következő kutatási kérdésekre keresem a válaszokat:

1. Hogyan készítették fel a nagyobb testvért a kistestvér érkezésére?
2. Hogyan nyilvánul meg a nagyobb gyermeknél a kistestvér iránti féltékenység?

3. Hogyan kezelik a gyerekek között kialakult féltékenységet?
7. Inkább a kisebb, vagy a nagyobb testvér részéről lehet a féltékenységet jobban érezni?
8. A kistestvér érkezése miatt pozitív, vagy negatív irányba változott a nagyobb testvér viselkedése?
4. Milyen megnyilvánulásai vannak a testvérféltékenységnek az óvodában?
5. Kért-e tanácsot az óvodapedagógusoktól a testvérféltékenység oldására?
6. Az óvodapedagógusok mit ajánlanak ennek kezelésére, oldására?

4.3. Interjúalanyok bemutatása

Először táblázat formájában szeretném áttekinteni az interjúalanyok és családjaik főbb jellemzőit.

1.táblázat: Az interjúalanyok és családjaik fontosabb jellemzői

Szülő neve	Szülő kora	Gyermekek száma	A megfigyelt gyermekek kora	A megfigyelt gyermekek neme	Korkülönbség
1. Henrietta	42	2	Idősebb:4,5 Kisebb:2,5	Idősebb:Lány Fiatalabb: Fiú	2 év
2.Barbara	36	3	Idősebb:6 Kicsik:3	Idősebb:Fiú Fiatalabb:Fiú	3 év
3.Klára	38	3	Idősebb:6 Kisebb:3	Idősebb:Lány Fiatalabb: Fiú	3 év
4.Anita	37	3	Idősebb:4,5 Kisebb:3	Idősebb:Lány Fiatalabb:Lány	1,5 év
5.Edina	35	2	Idősebb:5 Kisebb:4	Idősebb:Lány Fiatalabb: Fiú	1 év
6. Linda	24	2	Idősebb:6 Kisebb:2	Idősebb:Fiú Fiatalabb:Lány	4 év

Szülők bemutatása:

1.Henrietta

42 éves. Férjével már jóval a gyerekek érkezése előtt összeházasodtak. Az első gyermekükre 10 évet vártak. Az anyuka és az apuka is diplomás végzettségű. Az anyuka apa nélkül nőtt fel, így fontos számára, hogy a gyermekeinek nyugodt szeretetteljes légkört tudjon biztosítani. A házaspárnak nem lehet saját gyermeke, így döntöttek az örökbefogadás mellett. Mind a két gyermekük örökbefogadott gyerek. A nagyobb már óvodás, a másik pedig még bölcsődés korú.

2.Barbara

36 éves. Férjével és három gyerekével egy kisvárosban élnek. Az apa munkája miatt sokat van távol a családtól. Mind a három gyermeke óvodás. A legidősebb 6 éves, az ikrek pedig 3 évesek. Mind a három gyerek ugyan abba a csoportba jár. Az ikrek nem tervezett gyerekek voltak, így az anya a kicsik születése után pszichológus segítségét kérte.

3.Klára

38 éves. Férjével és három gyermekével kertvárosban élnek. Az anya kórházban dolgozik adatrögzítőként. A két idősebb gyermek tervezett volt. A legidősebb gyermek már iskolába a jár a két kisebbik óvodás. A legkisebb gyermeket az anya 3 éves kora előtt hozta óvodába. Szerette volna, ha a kicsi a nagyobb gyerekekkel együtt járhatna oviba. Annak idején a középső gyermeket is 3 éves kora előtt hozta óvodába, hogy a naggyal könnyebb legyen a beszoktatás.

4.Anita

37 éves. Férjével és három lány gyermekével külvárosban, családi házban élnek. Az anyuka jelenleg gyesen van a legkisebb gyermekével. A másik két lánya óvodás. A nagyobb gyermeke középső csoportos, a középső gyermek pedig kiscsoportos, és ugyanabba a csoportba járnak.

5.Edina

35 éves. Férje katonaként dolgozik, ezért sokat van távol. Edina amiatt már a gyerekek megszületése óta sokat van egyedül két gyermekével. Jelenleg titkárnőként dolgozik. Eszter

középsős, Ottó kiscsoportos. Az anyukában volt kétségek afelől, hogy jó ötlet-e a gyerekeket egy csoportba iratni. A gyerekekért sokszor a nagyszülők jönnek az óvodába, mert Edina nem mindig tudja egyedül megoldani, hogy hozza és vigye a gyerekeket. A gyerekek van, hogy otthon maradnak édesapjukkal, ha ő éppen itthon van és nem dolgozik.

6.Linda

24 éves. Az anyuka nevelőszülőknél nevelkedett vidéken, rossz körülmények között ezért korán elhagyta a családi házat, egy vele egykorú fiúval, akivel közös gyermekük született. Nem házasodtak össze, nem is nevelték együtt a gyermeket. Kapcsolatuk megszakadt, de az édesapa heti rendszerességgel viszi el a kisfiút. A szülők kapcsolata nem jó, de a gyermek érdekében a látszatot fenntartják. Az édesanya két éve egy másik férfival összeházasodott, akit a kisfiú 1 éves kora óta ismer, és jó volt vele a kapcsolata. Közben közös gyermekük született, ezért ez a jó kapcsolat meggyengült a nevelő apa részéről. Az édesanya a kisfiút okolja, és fél, hogy a kapcsolata tönkre mehet a nevelőapával.

4.4. Az interjúszövegek elemzése

- 1. A nagyobb gyermek felkészítése a kicsi érkezésére**
- 2. A testvérféltékenység megnyilvánulásai**
- 3. A testvérféltékenység kezelésének módjai**
- 4. A testvéri hierarchia szerepe a testvérféltékenységben**
- 5. Kistestvér érkezésének hatásai a nagyobb gyermekre**
- 6. Az óvodai közösségben a testvérféltékenység jelei**
- 7. Szülő és az óvodapedagógus közti interakció mennyire segítheti a testvérféltékenység megoldását**
- 8. Az óvodapedagógus tanácsai a testvérféltékenységgel kapcsolatban**

4.4.1. A nagyobb gyermek felkészítése a kicsi érkezésére

Az interjúmat szerettem volna mindenképpen azzal a kérdéssel kezdeni, hogy a szülők miként készítették fel a nagyobb gyermekeket a kicsi születésére. Nagyon sokat számít, hogy a szülő felkészíti-e a gyermeket a testvér érkezésére, és az is fontos, hogy hogyan készíti erre fel a gyermeket. Eltérő válaszokat kaptam efelől, van olyan szülő, aki már jóval a kistestvér

érkezése előtt nagy figyelmet fordított a nagyobb testvér felkészítésére. „Amikor már tudtuk, hogy az örökbefogadási listán már közel járunk, tehát egy fél éven belül megszületik a kistesó, akkor kerestem a könyvtárban olyan könyveket, illetve a Bartos Erikának a Kistestvérek Nagytestvérek című mesekönyvét megvettük, meg könyvtári könyvekből olvastunk a nagyobb testvérnek, hogy szokja a gondolatot mi is az, amikor kistesó születik, illetve babáztunk vele, hogy mit kell csinálni egy kisbabával. Pelenkázás, etetés meg hogy most sír, altatjuk, nyugtatjuk. Illetve beszélgettünk róla, meséltük neki, hogy fog születni egy kistestvére.” (Henrietta) Edina is arról mesélt nekem, hogy Eszternek meséket olvasott ezzel a témával kapcsolatban. „Kerestem olyan mesekönyveket, amik a kistestvér érkezéséről szólnak” (Edina) Emellett pedig meséltek neki az anyuka pocakjában növekvő kistestvéréről. „mindig mondogattuk neki a férjemmel, hogy a pocakomban most egy kisbaba van, sokszor hajtotta a fejét a hasamra és az apukájával együtt hallgatták vagy simogatták a kistesót.” (Edina)

De voltak olyan szülők is, akik nem fordítottak olyan nagy figyelmet a felkészítésre. Inkább csak mondogatták a gyermeknek, hogy kistestvére fog születni. „A kezdetektől fogva sokat beszélgettünk róla, hogy lesz egy kistestvére.” (Anita) A nagyobb gyerek is részt vett mindenben. Mondtuk neki, hogy van a pocakomban baba, és hogy lesz neked kistestvéred.” (Klára) „Hát igazából sehogy és szerintem ez is volt a baj. Igazából megkérdeztük, hogy szeretnél-e kistesót, akkor még nem tudtuk, hogy ketten lesznek. És a válasz az volt erre, hogy nem.” (Barbara) Egy szülőtől kaptam azt a választ, hogy semmilyen formában nem készítették fel idősebb gyermeküket a kicsi érkezésére. „Nem készítettük fel Balázst arra, hogy kistestvére fog születni. (Linda)

4.4.2. A testvérféltékenység megnyilvánulásai

A testvérféltékenység sokféleképpen megnyilvánulhat, ezt a megkérdezett szülők válaszai is igazolni tudják. Mind a hat esetben nagyon eltérő válaszokat kaptam ezzel kapcsolatban a szülőktől. Volt olyan, aki azt vallotta, hogy az ő gyerekei között különösebben semmilyen féltékenységre utaló jel nem látható. „Az első pár hétben volt érezhető nála egy kisebb féltékenység, ami abban nyilvánult meg, hogy több figyelmet igényelt, de ez az utóbbi időben nem nagyon volt jellemző” (Anita). Viszont a többi szülő esetében különféle tünetek jelentek meg a nagyobb testvéren a kistestvér megszületésekor. Volt, aki arról mesélt, hogy a gyermeke sokkal agresszívabb lett ikertestvérei megszületése után. “Benedek a kicsik

megszületése után agresszívabb lett.” (Barbara) „Fizikailag meg úgy, hogy ellöki, megszorítja a kezét, vagy megüti. Valamilyen módon kicsit bántani akarja gondolom azért, hogy a frusztrációt valahogy levezesse, hogy neki osztani a kell a figyelemben és a szeretetben.” (Henrietta) Linda is legelső változásnak az agresszió megmutatkozását említette. „Balázs sokkal agresszívabb lett a testvére megszületése után.” (Linda) Edina is arról mesélt, hogy az amúgy csendes nyugodt Eszter, a kistestvérét gyakran bántotta fizikailag amikor még kisebbek voltak a testvérek. „Mikor Ottó már kicsit nagyobb lett, azt vettem észre, hogy Eszter gyakran megüti, ellöki, vagy csipkedi Ottót. Ha rászóltunk abba hagyta, viszont amikor nem láttuk a hátunk mögött tovább folytatta. Mindig csak arra lettünk figyelmesek, hogy Ottó sír.” (Edina) Viszont Klára arról számolt be az interjú során, hogy nagyobb gyermeke Dorottya inkább csak szóban adja tudomásukra a féltékenységét. „Dorottya mindig mondja, hogy jobban ölelgeted az öcsit, szóvát teszi a testi kontaktusokat a Zéténnel. Meg sokszor szóvát teszi, hogy hogy a kicsinek sokkal több mindent megengeded, mint neki.” (Klára) Linda mesélt arról is, hogy Balázst már többször rajta kapta azon, hogy kishúga holmijait lopja el. Mindegyik válasz közül számomra ez volt a legérdekesebb, hiszen ilyenről még nem hallottam és nem is olvastam. „Mostanában kezdte ellopkodni a kistestvére holmijait. Hajcsat, hajgumi, kedvenc plüss. És eldugja őket valahol a saját szobájában. Akkor sem mondja meg hogy hol van, ha a testvére sír miatta. Utólag találom meg a dolgokat Balázs szobájában. Az oviba is el szokta őket vinni, de úgy, hogy én ne vegyem észre.” (Linda) Illetve Balázs Zita megszületése után, elkezdett a torkát köszörülni, amit azelőtt egyáltalán nem csinált, így az óvodapedagógusok a testvérféltékenység jelének tudták be a tünetet. „Az óvodapedagógusok szóltak, hogy Zita születése óta Balázs tikkelni kezdet. Folyamatosan a torkát köszörülte. Most már szerencsére ez elmúlt Balázsnál. Zita születése után pár hónapig csinálta.” (Linda)

4.4.3. A testvérféltékenység kezelésének módjai

Nagyon fontos kérdésnek tartom azt, hogy a szülők hogyan kezelik a gyermekeik között kialakult féltékenységet. Az előző interjú kérdésemnél szó volt arról, hogy a féltékenység milyen formában nyilvánul meg a gyermekeknél, nagyon különböző válaszokat kaptam a szülőktől, ezért nagyon érdekelt, hogy ezt melyik szülő hogyan kezeli. Anita például arról mesélt nekem, hogy ők a lányok közötti féltékenységet azzal próbálják enyhíteni, hogy mind a két gyermekre ugyanannyi figyelmet próbálnak fordítani. „Próbálunk mindkettőre

ugyanannyi figyelmet szentelni.” (Anita) Klára pedig arról mesélt, hogy minden olyan alkalomnál, amikor a gyermekek között féltékenységet tapasztal, leül velük és közösen átbeszélik a történeteket. *„Megbeszéljük és elsimítjuk, hogy ne legyen közöttük semmiféle féltékenység. Megbeszéljük a gyerekekkel.”* (Klára) Henriettaék esetében, a kicsi már megvédi magát és ha Mónika megüti, vagy piszkálja akkor a kicsi is fizikális támadással reagálja le a helyzetet. Emiatt Henrietta arról mesélt nekem, hogy ő van, amikor kéz rácsapással fegyelmezi meg a gyerekeket. Viszont minden konfliktus után megbeszélik a gyerekekkel, hogy mi miért történt. *„Fegyelmezzük mind a kettőjüket, hiszen most már a kicsi is visszacsap, tehát fizikailag és verbális úton is lereagálja hogyha a nagyobb piszkálja, illetve most már a nagyobbnak is fáj egy hajhúzás egy harapás. Fegyelmezzük az adott konfliktusban és próbáljuk elmagyarázni nekik, hogy miért szóltunk rájuk, miért nem szabad. Én igyekszem inkább, ha rosszat csinálnak csak a kezükre csapni.”* (Henrietta) Henrietta nagyon fontosnak tartja, hogy a szeretetteljes érzelmeiket is kimutassák gyermekeik felé. *„De azért igyekszem utána megerősíteni őket abban, hogy mi szeretjük őket, tehát nem azért kiabálunk rájuk meg nem azért csapok rá a kezükre mert nem szeretem. Tehát az ölelés meg a puzi meg hogy mondjuk egymásnak, hogy szeretlek, ez megvan.”* (Henrietta) Más szülő is tapasztalta, hogy a nagyobb gyerek fizikai módon fejezi ki féltékenységet a kicsi irányában, viszont ő teljesen más módon próbálta megközelíteni ezt a helyzetet. *„Eszter sokszor megütötte régebben az öcsit, leginkább akkor, amikor Ottóval csináltunk valamit ketten, Eszter mindig oda jött és megütötte a testvérét. Ilyenkor próbáltam neki elmagyarázni, hogy ez nem szép dolog, és vele is próbáltam közös programokat kitalálni.”* (Edina) Amit egy nagyon jó dolognak tartok, hogy Edina próbált Eszterrel is külön időt tölteni, amikor a kisebbik gyermeke nincs velük. Így a kislány kaphat megint abból a kizárólagos figyelemből, amiben kistestvére születése előtt részesülhetett. Különösen nehéz helyzetben van az édesanya a többi megkérdezett anyukához képest, mert a férje munkájából adódóan ő sokat van egyedül a két gyermekkel. *„Elég nehezen tudjuk ezt megoldani, mivel a férjem katona és sokat van távol. Így sokat vagyok egyedül a gyerekekkel.”* (Edina) Lindától viszont egy teljesen más választ kaptam, mint a többi szülőtől. Linda arra a kérdésemre, hogy hogyan enyhítik a gyerekek közötti féltékenységet, azt válaszolta, hogy tudatosítja a nagyobb gyermekben, hogy szeretnie kell a kistestvérét. *„Próbálok erősíteni a Balázspan, hogy szeretnie kell a kistestvérét.”* (Linda) Mindegyik szülőtől nagyon érdekes és eltérő válaszokat kaptam, így a további kérdések is nagyon kíváncsivá tettek. A féltékenység enyhítését mindegyik szülő más és más szemszögből és módszerrel közelítette meg. Volt amelyikkel nem igazán értettem egyet, de volt olyan is, amit egy jó megoldásnak gondoltam. Persze nem is lehetne mindegyik

testvérpárnál ugyanúgy oldani és enyhíteni a féltékenységet, hiszen minden gyereknek más a személyisége és az igénye.

4.4.4. Kistestvér érkezésének hatásai a nagyobb gyermekre

Pont ezért voltam a következő kérdésben kíváncsi arra, hogy mit gondol a szülő, inkább pozitív vagy negatív irányba változott a nagyobb testvér viselkedése. Henrietta volt az egyetlen szülő, aki azt mondta, hogy a nagyobb gyermekre negatívan hatott a kicsi érkezése. *„Azzal, hogy ennyit foglalkoztam vele, nagyobb veszteség élményként élte meg Mónika a kistesó születését. Itt lett negatív hatása a kistestvér érkezésének mert a nagy visszazokott a cumira, és visszaesés volt a bepisülésben is, ugyanis azóta újra pelenkában alszik.”* (Henrietta) Az anyuka szerint Mónika utánozni kezdte a kistestvérért és ezzel akarta szülei figyelmét magára hívni. *„Pszichológusi javaslatra adtuk vissza rá a pelenkát, aki azt mondta, hogy amíg ő érzelmileg és mentálisan nem érik meg rá, hogy ő a nagy, addig befog pisilni. „Szerencsére a szülők nem csináltak úgy mintha ezek a dolgok nem lennének problémák és sok szakembert felkerestek. „Elvittem pszichológushoz és kineziológushoz is, hogy oldjuk ezeket a blokkokat.”* (Henrietta) A többi szülő mind azt mondta, hogy inkább pozitív irányba változott a nagyobb gyermeke viselkedése. *„Pozitív irányba változott”* (Anita) *„Inkább pozitív irányba változott, mert a nagy sokkal segítőkészebb lett.”* (Klára) *“Inkább pozitív irányba változott”* (Barbara) Edina válaszával teljesen egyetértek, az óvodában ez a féltékenység egyáltalán nem mutatkozik meg, és Eszter óvja kistestvérét. *„Annak ellenére, hogy Eszter sokszor bántja Ottót, inkább pozitív, mert ezt leszámítva sokat segít a testvérének és az oviban is figyel és vigyáz rá.”* (Edina) Linda is azt a választ adta, hogy pozitívan változott a gyermek viselkedése, ami eléggé meglepett, mert Balázs viselkedéséről beszélgettem még az anyuka interjúja előtt az óvodapedagógusokkal, akik arról számoltak be, hogy Balázs viselkedése a kistestvér születése után nagyon megváltozott, nem jó irányba, de ez leginkább a szülők miatt van. *„Mindenképpen pozitív, mert sokat segít a testvérének és gondoskodik róla.”* (Linda)

4.4.5. A testvér hierarchia szerepe a testvérféltékenységben

Kíváncsi voltam arra is, hogy a szülők mit gondolnak, vajon a nagyobb gyermeküknél erősebb ez a féltékenység vagy a kisebb gyermekük részéről. Három szülő azt a választ adta, hogy inkább a nagyobb gyermek részéről. Barbaráék esetében Benedek egyszerre két kistestvért is kapott, így a figyelem még jobban lekerült róla. *„Inkább a nagyobb részéről.” (Barbara)* Henrietta elmesélte nekem, hogy ő sokkal több időt töltött Arnold születése előtt Mónikával, mint az megszokott, és talán ezért is volt a kislánynak olyan nehéz megélni, hogy elvesztette a kizárólagos figyelmet, amit addig megkapott. *„Inkább a nagyobb részéről, mert ő sokkal nagyobb veszteséget élt át azáltal, hogy sokáig csak ő volt az életünkbe, és nem kellett mással a mi szeretetünkön osztozkodnia.” (Henrietta)* Edina is úgy véli, hogy inkább a nagyobb gyermeknél érezhető a féltékenység, de ez igazán csak otthon nyilvánul meg. Az óvodában Eszter teljes mértékben segíti testvérét. *„Mindenképpen az Eszter részéről. Az Ottónál igazából én nem is vettem észre semmit. Őt nem szokta zavarni, ha az Eszterrel vagyok. Viszont Esztert mindig zavarja, ha a kisebbel vagyok.” (Edina)* A kisebbik testvér részéről nem lehet sem az óvodában, sem otthon az anya elmondása szerint féltékenységet látni. Talán ez azért lehet, mert ő második testvér lévén már abba született bele, hogy a figyelmen osztoznia kell. Emiatt az oviban is nagyon jól alkalmazkodik a többi gyerekhez. Másik két szülő azt mondta, hogy inkább a kisebb gyermek részéről lehet a féltékenységet érezni. Mind a kettő gyermeket egy nagyon akaratos kisgyereknek ismertem meg, és az édesanyjuk is így írta le őket. *„Inkább a kisebb részéről lehet érezni a féltékenységet. Ha a nagyobb gyerekekkel foglalkozom, akkor rögtön jön és mindenképpen fel akarja hívni a figyelmemet magára.” (Klára)* *„Kisebb gyermek részéről van nagyobb, ő jobban igényli a figyelmet. Sokszor, ha a nagyobb gyerekekkel csinálunk valamit ketten, hisztizni vagy sírni kezd a Léna.” (Anita)* Mind a két gyermek próbálja magára felhívni az anya figyelmét, kitúrja testvérét vagy hisztizni kezd. Ezek után pedig próbálja kitúrni testvéreért édesanyja mellől. *„Illetve, ha mondjuk a nagy az ölembe jön oda jön kitúrja és mondja is, hogy őt nem szeretgetheded.” (Klára)* *“Nem szívesen engedi az Ivettet, hogy játsszon velünk. Ha játszunk, csak velem akar játszani egyedül.” (Anita)* Linda viszont úgy gondolja egyik gyermeke részéről sincsen féltékenység. A kisfiú tikkelését is Balázs édesapja viselkedésének tudja be. Az óvodapedagógusok ezzel nem értenek egyet. Hiszen nagyon nehéz lehetett Balázsnak, hogy a nevelőapukája máshogy viszonyult hozzá a kistestvére megszületése után. *„Egyik részéről sem, a gyerekek nagyon szeretik egymást.” (Linda)*

4.4.6. Az óvodai közösségben a testvérféltékenység jelei

A legtöbb testvért az alapján választottam a kutatásaimhoz, hogy egy csoportba járnak-e. Hiszen így meg tudtam figyelni őket az óvodában játék közben is. Megkérdeztem a szülőket, hogy milyen megnyilvánulásai vannak a testvérféltékenységnek a csoportban. Henrietta esetében a kisebb gyermek még nem jár oviba, így nála inkább az érdekelt, hogy Mónikára nem volt-e pozitív hatással Arnold érkezése, a kisfiút abba a csoportba akarja-e vinni, ahova Mónikát. *„Szeptembertől szeretnénk, ha a naggyal egy csoportba kerülne. Úgy gondolom, hogy a nagyra mindenképpen jó hatással lenne, ha a kicsivel együtt lennének, sokat fejlődne szerintem.”* (Henrietta) Linda gyermekei sem járnak egy csoportba hiszen a kislány még nem töltötte be a hármát. *„Zita még nem jár óvodába, és mivel szeptembertől Balázs már iskolába megy, nem is fognak együtt járni. Amit kicsit sajnálok mert szerintem nagyon jót tett volna Zitának, hogy ott van mellette a bátyja”* (Linda) A többi megkérdezett szülő gyermeki mind egy csoportban jártak, így ezekben az esetekben össze tudtam hasonlítani a saját tapasztalataimat, az anyukák véleményével. Anita és Klára véleménye megegyezett abban, hogy ők nem tapasztalták és nem is hallották az óvodapedagógusoktól, hogy a testvérek között bármilyen féltékenység is megmutatkozott volna. *„Nincs!”* (Anita) *„Nem vettem még észre, hogy bármilyen formában is megnyilvánulna az oviban.”* (Klára) Edina arról mesélt nekem, hogy az oviban, Eszter vigyáz a testvéreire és inkább védelmezi. Teljesen az ellentétje az otthoni helyzetnek. *„Nem jellemző a gyerekekre, hogy a csoportban összevesznének. Az óvónénik szokták mesélni, hogy ha Ottó sír Eszter mindig megvigasztalja, ha pedig segítségre van szüksége Ottónak rögtön ott terem mellette.”* (Edina) Barbara mesélt nekem egyedül arról, hogy az oviba Benedek magatartása annyira megváltozott a testvérei érkezése miatt, hogy az ikreket otthon tartotta még, amíg be nem töltötték a hármát. *„Az ikreket már korábban is szeretnénk volna hozni az óvodába. Viszont mivel még nem voltak háromévesek az óvónők tanácsára otthon tartottam még őket három hónapra, mert a nagyobb testvér teljesítményét rettenetesen lerontotta a kistestvérei érkezése. A csoportban is agresszívan viselkedett a gyerekekkel és a felnőttekkel is. Illetve nem játszott a barátaival nem kapcsolódott be a játékokba csak a testvéreivel volt elfoglalva.”* (Barbara)

4.4.7. Szülő és az óvodapedagógus közti interakció mennyire segítheti a testvérféltékenység megoldását

A következő kérdéssel azt szerettem volna megtudni, hogy a szülők mennyire, milyen szinten tartják a kapcsolatot az óvodapedagógusokkal és mennyire kérnek tőlük tanácsot. Henriettától azt a választ kaptam, hogy mivel Arnold még nem jár óvodába, ezért a féltékenységgel kapcsolatban nem kért tanácsot az óvodapedagógusoktól. *„Mind a kettő óvodapedagógus felkeresett ezzel a problémával kapcsolatban. A nagyobb gyermek az óvodában a pedagógusoktól és a dajkától is gyakran kérdezi, hogy kit szeretnek jobban őt vagy a kistestvérét.”* (Henrietta) Mind a kettő óvodapedagógussal beszéltem erről, akik azt mondták, hogy azért keresték fel a szülőt ezzel kapcsolatban, mert nem biztos, hogy jó ötlet, ha a két gyerek egy csoportban jár. Amit az anyuka felé is jeleztek már. A legtöbb szülőtől azt a választ kaptam, hogy nem kértek tanácsot az óvodapedagógustól ezzel kapcsolatban. *„Nem, tartottam szükségesnek.”* (Klára) Barbara arról mesélt, hogy az óvodapedagógusokat ugyan nem kérdezte meg, de egy pszichológust felkeresett ezzel kapcsolatban. *„Nem, igazából csak a pszichológust kérdeztem meg hogy mi javasol.”* (Barbara) Anita azért nem kért tanácsot elmondása szerint mert nem tartja súlyosnak a gyerekek között kialakult féltékenységet. Sőt ő szerint nincs is a lányai között féltékenység. *„Nem kértem tanácsot, mert véleményem szerint nincsen közöttük féltékenység, de talán a kisebb akkor látszik féltékenyebbnek, mikor a naggyal foglalkozom. Ilyenkor hisztizik és kiharcolja, hogy ölbe vegyem.”* (Anita) Linda pedig Balázs viselkedését teljes mértékben az édesapa hibájának tekinti. Ezért ő ezzel kapcsolatban kért tanácsot óvodapedagógusoktól. *„Balázs viselkedése nem a testvére miatt van, hanem az édesapja miatt, ezért nem kértem ezzel kapcsolatban tanácsot.”* (Linda) Edina válaszolta nekem egyedül azt, hogy ő aggódott amiatt, hogy a gyerekek nem fognak jól kijönni az óvodában, ezért felkereste ezzel kapcsolatban az óvodapedagógusokat. *„Kértem segítséget azzal kapcsolatban az óvónéniktól, hogy mit tudnék tenni azzal kapcsolatban, hogy jó ötlet-e, ha Ottót ugyan abba a csoportba hozzuk-e, mint a testvérét.”* (Edina)

4.4.8. Az óvodapedagógus tanácsai a testvérfeltékenységgel kapcsolatban

Legtöbb esetben azt a választ kaptam az előző kérdésemnél, hogy a szülők nem keresték fel az óvodapedagógusokat a testvérfeltékenységgel kapcsolatban, viszont néhány szülőt megkerestek az óvodapedagógusok. Henrietta azt válaszolta, hogy neki inkább abban adtak tanácsot az óvodapedagógusok, hogy ne engedjen annyi mindent meg Mónikának, és legyenek következetesebbek. *„Az óvodapedagógusok azt javasolták számomra, hogy legyek határozottabb és szigorúbb Mónikával.”* Az óvodapedagógusok elmesélték nekem, hogy ebben az esetben az lehet a legnagyobb gond, hogy az anyuka nem kezeli megfelelően a gyerekek közötti konfliktust. Klára arról mesélt, hogy ő az óvodapedagógusokkal folytatott beszélgetés során meglepődött a hallottakon, mert semmit nem vett észre abból, ami a gyerekek között zajlik. *„Az óvónők a kisebb gyermekem beszoktatása óta többször is behívtak fogadóórára, itt mondták el számomra, hogy Dorottya viselkedése negatívan változott meg. Csodálkoztam rajta, mert én otthon ennek semmi jelét nem láttam. Az óvodában bepisilt, bekakilt, zárkózott lett, láthatóan elkezdett visszafejlődni. A bekakilás, bepisülés otthon is előfordul, viszont én szervi problémára gyanakodtam. El is vittem orvoshoz, de semmit nem találtak nála. Az óvónők azt javasolták, hogy töltsék a kislánnyal több minőségi időt, menjünk el együtt sétálni, fagyizni, vásárolni. Engedjem, hogy segítsen a házimunkában, dicsérjem többet.”* Az óvodapedagógusok elmondták, hogy az anyuka megfogadta a tanácsukat és több időt tölt Dorottyával. Előbb elviszi az oviból, hogy csak együtt legyenek. Ami a kislányon meg is látszik, másnap sokkal kivirultabban érkezik az oviba, és sokat mesél arról, hogy mit csináltak az anyukával. Barbarát is felkeresték az óvodapedagógusok azzal kapcsolatban, hogy érdekesebb lenne az ikreket csak akkor óvodába hozni, ha majd betöltik a harmadik életévüket. *„Óvodapedagógusok felkerestek azzal kapcsolatban, hogy érdemes lenne a kicsik óvodai ellátását 3 hónapra szüneteltetni, mert a nagy testvér teljesen kifordult magából, az óvodában. Igazából az ikrek ekkor még nem is voltak tankötelesek, mert nem töltötték be a harmadik életévüket.”* (Barbara) Linda nem a testvérfeltékenységgel kapcsolatban kért tanácsot, de az óvodapedagógusok próbáltak erre a részre is kitérni, a fogadó óra keretei között. *„Nem kértem ezzel kapcsolatban tanácsot. Az apuka miatti viselkedésével kapcsolatban kértem tanácsot. Az óvodapedagógusok itt felhozták a gyermekek kapcsolatát és hogy Balázs viselkedésre Zita megszületése is hatással lehetett. De én ezzel nem értek egyet.”* (Linda) Szerintem Lindának jobban kéne hallgatni az óvodapedagógusokra. Én is úgy gondolom, hogy Balázs viselkedésében a kistestvér születése is közrejátszik. És az anyukának komolyabban kellene vennie ezt a problémát. Másik két szülőtől azt a választ

kaptam, hogy nem beszéltek erről az óvónővel. Mivel az óvodában Edina esetében semmilyen probléma nincs, ezért úgy gondolom, hogy nem probléma, hogy nem kért tanácsot ezzel kapcsolatban. *„Az óvodában nincsen gond a gyerekekkel, így erről nem beszéltem az óvónénikkel.” (Edina)* Anita esetében és mást tapasztaltam, mint amit az anyuka mondott. Ivett sokkal féltékenyebb és visszahúzódóbb lett amióta kistestvére is oviba jár. Ennek ellenére Anita úgy gondolja, hogy Ivett nem viselkedik másképpen, mint azelőtt. *„Nem kértem tanácsot, és nem is kerestek meg ezzel kapcsolatban az óvónők.” (Anita)*

Úgy gondolom, hogy azokban az esetekben, ahol a testvérek közötti féltékenység erőteljesebb, az óvodapedagógusok és a szülők próbáltak valamiféle megoldást találni. Hiszen ez ott lehet minden olyan gyermek életében, akinek testvére van, azonban mértéke függ a gyermekek személyiségétől, temperamentumától, igényeitől és a szülők hozzáállásától is. Mivel a testvérféltékenység egy természetes állapot, a szülők nem tulajdonítanak ennek nagy szerepet, ezért nem igazán fordulnak az óvodapedagógusokhoz.

4.5. Megfigyeléseim és tapasztalataim az óvodai gyermekcsoportokban

Mindegyik gyermeket, illetve testvérpárt volt lehetőségem megfigyelni. A hat testvérpár közül kettőnek nem jár még óvodába a kistestvére, de még így is érezhető a csoportbéli viselkedésükön és teljesítményükön a testvérféltékenység. A tapasztalataimról és a megfigyeléseimről szeretnék most írni, ugyanis nem minden esetben tapasztaltam azt, amit a szülők az interjúkban elmondtak nekem.

1. *Mónika és Arnold (Henrietta gyermekei)*: Mónikát eleinte egy nagyon bújós, cserfes kislánynak ismeretem meg, viszont minél több napot töltöttem a csoportban és egyre többet láthattam belőle, megismerhettem a kislánynak egy másik oldalát is. Társaival olykor nagyon agresszívan tud bánni, főleg a nála kisebbekkel. Nagyon akaratos, makacs kislány. Szereti bosszantani a felnőtteket és társait is. Egyáltalán nem szófogadó, ugyanakkor képességeiben is jóval le van maradva a saját korosztályától. Mivel az ő testvére még nem jár óvodába eleinte nem is terveztem az anyukájával interjút készíteni. Viszont először azt vettem észre, hogy az anyuka Arnolddal együtt hozza és viszi el az óvodából a kislányt. Feltűnt, hogy a kislány az öltözőben sokat mondja a testvéreinek, hogy ez nem a te csoportod, te nem mehatsz oda be. Ha a kisfiú közelebb jött a csoport ajtóhoz vagy integetett nekem, vagy az óvónéniknek, a nővére erre ellökte, vagy megütötte. Többször is megkérdezte a nap folyamán

tőlem is, hogy kit szeretek jobban, őt vagy a kistestvérét. Mindig várt valamilyen megerősítést vagy visszajelzést azzal kapcsolatban, hogy őt jobban szeretjük, mint Arnoldot. A kisebb gyerekeket a csoportban gyakran minden ok nélkül ellökte vagy kivette a játékokat a kezükből. Sokszor öltözésnél vagy játék közben megjegyezte, hogy ő ezt nem tudja egyedül mert még kisbaba vagy olyan kicsi, mint a kistestvére. Az óvodában is pelenkában alszik, a délutánok többségében be is pisil, viszont leginkább akkor, amikor ébren van és nem álmában.

2.Ivett és Léna (Anita gyermekei): Ebben az esetben mind a kettő lány már óvodába jár, és mind a ketten egy csoportban. Ivettet egy sokkal visszahúzódóbb, csendesebb kislánynak ismertem meg, míg Lénát sokkal akaratosabbnak és határozottabbnak. Itt a két lány között a féltékenység nem volt olyan szembetűnő, inkább apróságokban nyilvánult meg. Ha az egyik az ölembe ült, vagy az óvónő ölébe, a másik azonnal jött és kitúrta onnan a testvérét. Ivett egy halk érzékeny visszahúzódó kislány még most is, és ezért szívesen ül az óvodapedagógusok ölébe, de erre nem nagyon van lehetősége a kisebbek miatt, többek között az ő testvére miatt sem. Ezért gyakran elsírja magát és amikor megkérdezik az óvodapedagógusok tőle, hogy miért sír, azt válaszolja, hogy azért, mert hiányzik az anyukája. Lénának fontos a nővére jelenléte az óvodában. Ha Ivett esetleg beteg vagy valami miatt nem megy oviba, akkor Léna is sokkal nyugösebb. Sokat sír, sokat hisztizik. Azokon a napokon általában nem is lehet teljesen megnyugtatni. A féltékenység jelei mellett a lányoknál nagyon látszik a féltés is. Ha Lénát piszkálja a többi gyerek, akkor Ivett nagyon feszülté válik, szinte pánikszerűen keresi az óvónénik tekintetét. Csendes visszahúzódó kislány lévén, nem mer közbeavatkozni az ilyen helyzetekor. Sokszor el is sírja magát, ha testvére például nem tudja felhúzni a cipőjét, vagy kiborítja a poharát.

3.Dorottya és Zétény (Klára gyermekei): A kisfiút Zétényt hároméves kora előtt hozták az óvodába, méghozzá azért, hogy a nővére segítségével könnyebben beszokjon a csoportba. Zéténynek valóban nagy segítség volt a nővére jelenléte, viszont Dorottyát nagyon hátráltatja a kistestvére az óvodai életében. Az első pár hónapban a kislány elkezdett újra bekakilni és bepisilni az óvodában és otthon is. Zéténynek annak ellenére, hogy betöltötte a harmadik életévét, nagyon babás a viselkedése. Csak pár szót tud mondani, mozgása ügyetlen és bizonytalan. A csoportban a gyerekek nem szeretnek vele játszani, mert csak rombolni és kiabálni szokott. A gyerekek gyakran panaszkodna rá az óvodapedagógusoknak és Dorottyának is. "Dorottya szólj rá a Zétényre" szokták neki mondani. A kislány ettől mindig nagyon zavarba jön és testvére védelmére kel. Ebben az esetben az óvodapedagógusok a gyermekeknek jelzik, hogy nem a Dorottya feladata a testvére rászólni. Az óvónők

elmesélték nekem, hogy Dorottyának mindig sok barátja volt, viszont amióta Zétény is a csoport tagja, a kislány nem játszik a vele egy idősekkel, inkább a nála kisebbekkel, akik nem piszkálják a testvérét. De legtöbbször egyedül játszik. Az óvodapedagógusok már jelezték a szülőknek, hogy az akkor még nem hároméves Zétény mennyire visszatartja és lehúzza nővére teljesítményét. Az anyuka nem reagált erre semmit. Nem csak szociálisan, de lelkiileg is megviseli testvére jelenléte. A foglalkozások alatt is figyelmetlenné vált a kislány. Dorottya ahelyett, hogy részt venne a foglalkozásokban, inkább testvérét figyeli. Ha pedig mégis részt vesz bennük, a foglalkozások közben is a testvérel foglalkozik csak. Volt alkalmam megfigyelni a testvérpárt foglalkozás közben. A kicsi mindenben részt akar venni, amiben a nővére is, de folyamatosan piszkálja közben a nővérét. Elveszi tőle a játékokat, eszközöket, belefirkál a feladatlapjaiba, rajzaiba. Bökdösi, ütöget, csipkedi, amitől a kislány nem tud figyelni. Amikor az óvodapedagógusok rászólnak és elültetik Zétényt a nővére mellől, a kisfiú sírni és ordítani kezd, amitől a nővére teljesen bepánikol.

4. Benedek, Norbert és Marci (Barbara gyermekei): Benedeket egy nagyon karakán bátor központi személyiségnek ismertem meg a csoportjában. A gyerekek szívesen játszanak vele, hallgatnak rá. Kisebb testvérei Norbert és Marci is hasonlóképpen akaratos, bátor, humoros gyerekek. Szeretnek a gyerekekkel játszani, és a csoportban a gyerekek is szeretnek velük játszani, annak ellenére, hogy még csak most márciusban töltötték be a harmadik életévüket. Benedek a nagytestvér most nagy csoportos. Ebben az esetben is a szülő az ikreket hároméves koruk előtt hozta azért, hogy a kicsiknek könnyebb legyen beszokniuk a testvérük mellett. Barbara az ikreket már októberben hozta óvodába, viszont akkor olyan rossz hatással voltak Benedekre, hogy az óvodapedagógusok tanácsára csak januárban hozta őket újra. Benedek sokkal agresszívabban kezdett el viselkedni az óvodában a társaival. És az óvodapedagógusokkal is szemtelenül viselkedett. “Te vagy a felnőtt a te dolgod figyelni arra, hogy ne legyen vizes a Norbi ruhája” mesélte el az egyik óvodapedagógus, hogy mit mondott neki a nagytestvér. Ebben az esetben is mind a szociális mind pedig a foglalkozásokon való részvételét lerontotta a kistestvérek érkezése Benedeknél. Nem figyelt a foglalkozásokon, pedig azelőtt mindig irányító szerepben vett részt mindenben. Az anyuka elmesélte nekem az interjú során, hogy amíg ő otthon volt az ikrekkel, addig Benedek minden reggel sírva ment óvodába, hogy ő is itthon szeretne maradni anyával. Az anyuka elmondása szerint a kisfiú egész nap sírt, viszont az óvónők ezt megcáfolták.

5. Eszter és Ottó (Edina gyermekei): Eszter egy nagyon csendes, visszahúzódo, kedves, empátikus jószívű kislány. Minden játékban és foglalkozásban szívesen részt vesz. Testvérét

Ottót egy nagyon humoros, akaratos és vidám kisfiúnak ismertem meg. Itt eleinte semmi szokatlant nem vettem észre a gyerekek között. Eszter és Ottó nem igazán kommunikáltak a csoportban egymással, nem játszottak együtt. De Eszter folyamatosan figyelt a testvéreire. A csoportban nem vettem közöttük észre a féltékenység jelét. Az anyukájukkal való interjú során szereztem tudomást arról, hogy a gyerekek gyakran versengenek a szülők kizárólagos figyelméért. Eszter gyakran fizikailag bántalmazta Ottót kisebb korában, így próbálva anyukája figyelmét magára vonni. Az apuka katonaként dolgozik, így sokat van távol a gyerekektől, ezért a gyerekek az édesanyjával voltak többet és az ő figyelméért kellett mind a kettőjüknek versengeni egymással.

6. Balázs és Zita (Linda gyermekei): Balázs nagycsoportos, kistestvére még nem kezdte meg az óvodát. Balázst egy eléggé akaratos, talpraesett kisfiúnak ismertem, nagy önbizalommal. Az ő esetét csak az óvónők és az anyukával készített interjú alapján tudom leírni, mivel a testvére még nem jár óvodába, és a féltékenység megjelenése azelőtt jött ki igazán, hogy én a csoportba érkeztem volna. A kistestvér születése után a nevelőapa viselkedése megváltozott Balázs irányába. Türelmetlenebb, mogorvább volt reggelente Balázssal amikor beadta a csoportba. Nem búcsúzott el tőle, mint korábban, szinte úgy lökte be a csoportba. Korán hozták és későn vitték haza. Balázs el kezdett tikkelni a kistestvére születése utáni időszakban. Hangosan köszörülte a torkát, nem szívesen játszott társaival szívesebben ült az óvodapedagógus mellett, pedig azelőtt vezéregyenység volt a csoportban. Ha a gyerekek hozzá szóltak, akkor durván válaszolt. Gyakran beszélt csúnyán. Az édesanya elmondása szerint otthon kezelhetetlen és agresszív volt az édesanyjával és a nevelőapával. Az anyuka aggódott az új házassága miatt. Az édesapját utánozni kezdte a viselkedésében. Anyuka tanácsot kért az óvodapedagógusoktól, akik elbeszélgettek Balázssal, és egy darabig semmi gond nem volt. De, amikor az édesapa mindig megjelent a kisfiú életében, akkor Balázs visszaesett. Most már a kistestvér két éves. Balázs viselkedése az óvodában teljesen normalizálódott. Otthon viszont továbbra is kezelhetetlen. Az óvodapedagógusoknak sokat mesél a kistestvéréről, de nem történeteket, hanem hogy milyen nagyon szereti és mennyire hiányzik neki. Az utóbbi időben egy-egy tárgyat is elcsejten otthonról: hajcsat, kismaci stb. Ami szintén a féltékenységre utal.

4.6. Kutatási kérdések megválaszolása

1. Hogyan készítették fel a nagyobb testvért a kistestvér érkezésére?

Nagyon fontos, hogy a nagyobb testvért a szülők megfelelően felkészítsék a kisbaba érkezésére. Főleg, ha a gyerekek között nem nagy a korkülönbség és még nincs testvére. Egy picit gyermeknek nagyon nehéz feldolgozni azt, hogy már nem csak ő van a figyelem középpontjában, és nem érti mért foglalkoznak többet a szülők a kistestvérével. Ez a nagyobb gyermekbe frusztrációt, agressziót szülhet, ami pedig féltékenységhoz vezethet. A megkérdezett szülők nagyrésze inkább csak szóban készítette fel a gyermeket a kistestvér érkezésére, vagy sehogyan, mivel nem tartották fontosnak. A megkérdezett hat szülőből csak ketten voltak azok, akik erről szóló mesekönyveket olvastak gyermeküknek. Szerintem ez egy nagyon jó módszer a felkészítésre. Rengeteg fantasztikus, ezzel a jelenséggel foglalkozó mesekönyv létezik, amik sokat segíthetnek az elsőszülött gyermek felkészítésében, hogy könnyebben elfogadja testvére érkezését, és ezzel is segíthetjük, hogy ne legyen a gyerekek között olyan erős a testvérféltékenység a baba megszületése után.

2. Hogyan nyilvánul meg a nagyobb gyermeknél a kistestvér iránti féltékenység?

A testvérek közötti féltékenység nagyon sok formában megnyilvánulhat. Vannak gyerekek, akik agresszívak lesznek, fizikálisan bántják a testvérüket: megcsípi, ráfeksznek, ellökik, befogják a szájukat, elveszik a játékaikat stb. És vannak gyerekek, akik verbálisan bántják a picit vagy épp az anyát, ez a passzív agresszió. Szóvá teszik anyának és apának, hogy „a kistestvéremet nem ölelheted meg, vagy vele ne játsz.” Viszont vannak olyan gyerekek is, akik nem mutatják ki a féltékenységet, mert nehezen érinti őket, hogy már nem egyedül rá figyelnek a szülei, ezért inkább visszahúzódik, bezárkózik. Az interjúkon kapott válaszok alapján az agresszió megjelenése volt a leggyakoribb a nagytestvérnél. A megkérdezett szülők közül négyen is meséltek arról, hogy az idősebb gyermek sokkal agresszívabb lett a kistestvére megszületése után. Ezt sok esetben nem gondoltam volna a gyermekről. Ilyen volt például Eszter esete (Edina gyermeke). Esztert egy nagyon csendes kedves mosolygós kislánynak ismertem meg, aki az óvodában egyáltalán nem játszott testvérével. Csak akkor foglalkozott testvérével, ha valamelyik másik gyerek mondjuk elvett tőle egy játékot. Ilyenkor Eszter rögtön a testvére védelmére kelt. Mindenképpen fontosnak tartom, hogy a szülő megpróbálja enyhíteni ezt az agressziót, és hogy időben észrevegye és felismerje a problémát. A megfigyelt gyermekek közül majdnem mindegyik gyermeknél elmúlt az agresszió. Mónika (Henrietta gyermeke) esete viszont egyre rosszabb lesz. A szülők már családlátogatást is

kértek az óvodapedagógusoktól, amit egy nagyon jó dolognak tartok. Mindenképpen fontos szerintem, hogy a szülő megbízzon az óvodapedagógusban hiszen mind a ketten azt nézik, hogy a gyermeknek mi a legjobb.

3. Hogyan kezelik a gyerekek között kialakult féltékenységet?

Nagyon fontos, hogy a szülők megfelelően kezeljék a gyerekek közötti konfliktusokat. Mindig meg kell találni azt a megoldást, ami mind a két gyermeknek megfelelő lehet. Nem szabad esetleg csak a kicsi pártján állni mondván “te már nagy vagy, megérthetnéd, hogy ő még picike”. Ez lelkileg nagyon megviselheti a nagyot főleg, ha a vitában alapból neki volt igaza. A szülőnek ahhoz, hogy meg tudja teremteni a békét a gyermekei között ismernie kell a gyerekeit. Tisztában kell lennie a gyerekek személyiségével, habitusával és igényeivel. A szülők többsége arról mesélt az interjúban, hogy ők minden olyan szituáció után, ami veszekedéssel ért véget, megbeszélnek gyermekeikkel a történeteket, és próbálnak mindegyik gyermekükre ugyanannyi figyelmet fordítani.

4. Az óvodában megnyilvánul-e a testvérféltékenység?

Jellemzőbb, hogy a féltékenység inkább otthon mutatkozik meg jobban, és inkább anyának és apának szólnak ezek az érzelmek. Viszont vannak olyan testvérek, akiket egy óvodai csoportba íratnak be a szülők, mégis jobb lenne számukra, ha az óvoda egy olyan hely lenne, ahol nem kell osztozkodnia a testvéreivel. Az óvodában inkább a testvérféltést figyeltem meg. Sok esetben ez megterhelő a nagyobb testvér számára. Nagyon érdekesnek tartottam, hogy még olyan gyermek részéről is érzékeltem a testvérféltékenységet, akinek a kistestvére még nem is jár óvodában. Mónikánál sokkal erősebben megnyilvánul véleményem szerint a féltékenység testvére iránt, mint azoknál a gyermekeknél, akik egy óvodai csoportban vannak testvérükkel. Rendszeresen mondogatta az óvodában napközben, hogy Arnold ide nem jöhet be, nem akarom, hogy ide jöjjön, ez nem az ő csoportja. Arnold nemsokára megkezdte az óvodát és az anyuka Mónikával egy csoportba szeretne hozni a kisebb gyermeket. Viszont az óvónők ezt az ötletet nem támogatják. Az anyuka végül belement, hogy Arnoldot másik csoportba írassa be.

5. Kért-e tanácsot az óvodapedagógusoktól a testvérféltékenység oldására?

Véleményem szerint fontos, hogy a szülő megbízzon annyira az óvodapedagógusban, hogy tanácsot kérjen tőle, ha valamiben nem biztos vagy tanácstalan. Az óvodapedagógus egy teljesen más közegben és helyzetben látja a gyerekeket és lehet, hogy tud olyat mondani a szülőnek, amivel könnyebben meg lehet oldani az adott problémát. Egyik szülő sem kért ezzel kapcsolatban tanácsot az óvodapedagógusoktól. A legtöbb esetben az óvodapedagógusok keresték fel a szülőket. Volt olyan anyuka, aki megfogadta a tanácsokat és azóta is alkalmazza őket. Viszont volt olyan szülő is, aki nem értett egyet abban, hogy a gyermeke viselkedése a kistestvére születése miatt változott volna meg rossz irányba.

6. Az óvodapedagógusok mit ajánlanak ennek kezelésére, oldására?

Az óvodapedagógus kívülállóként, mégis olyan személyként tud a helyzetbe bele látni, aki ismeri a gyermeket és a szülőket is. Egyik gyermekre sem tekint olyan elfogultan, mint ahogy azt a szülő teszi, ezért sokkal racionálisabban tud a problémával kapcsolatban gondolkodni. A tapasztalataim alapján az óvodapedagógusok a szülőknek leginkább azt tanácsolták, hogy a nagyobb gyermeknek nagyobb figyelmet fordítsanak. Több időt töltsenek el velük kettesben vagy hármásban, amikor a gyermek érezheti, hogy nem minden figyelem csak a kisebbik testvére irányul. Úgy gondolom, hogy minden gyermeknek szüksége van kicsit arra, hogy a szülei rá figyeljenek. Attól függetlenül is, hogy hányadik a születési sorrendben, és attól függetlenül, hogy hány éves, vagy hogy mennyi a korkülönbség közt és a testvérei között.

7. Inkább a kisebb vagy a nagyobb testvér részéről lehet a féltékenységet jobban érezni?

Általában a nagyobb testvér részéről lehet a féltékenységet jobban érezni. Hiszen ő "Trónfosztás áldozatává" vált azzal, hogy megszületett a kistestvére. Ilyenkor a nagytestvér úgy érezheti a szüleit ő már nem érdekli vagy már nem szeretik. Viszont vannak olyan esetek is, ahol a kisebb testvér részéről lehet a féltékenységet jobban érezni. Ez abból is adódhat, hogy mivel ő a kicsi, ezért talán több figyelem irányult rá. Viszont így, hogy most már ő is önállóbb lett, a szülők újra próbálnak egyenlő figyelemmel fordulni mindegyik gyermekük felé. A megkérdezett anyukákból csak ketten válaszolták azt a kérdésemre, hogy inkább a kisebb gyermekük részéről érzik jobban a féltékenységet. Véleményem szerint ez a gyermekek személyiségéből is fakad, hiszen mind a kettő kicsi egy nagyon akaratos egyéniség.

8. A kistestvér érkezése miatt pozitív vagy negatív irányba változott a nagyobb testvér viselkedése?

Sok esetben a testvér viselkedése nem jó irányba változik a kistestvér születése után. Ami a szülők és a gyermek életét is megnehezítheti. A szülőnek ezeket a jeleket észre kell vennie, és segítenie kell gyermekének abban, hogy gyermeke újra kiegyensúlyozott lehessen. De vannak olyan esetek is, amikor a nagyobb testvér a kistestvér hatására sokkal önállóbb, segítőkészebb és gondoskodóbb lesz. Többségében a szülők azt választották nekem, hogy a nagy gyermekük viselkedése jó irányba változott. Én ezzel nem minden esetben tudtam egyet érteni, és ebben az óvodapedagógusok is megerősítettek. És ezekben az esetekben természetesen nem a kistestvér érkezésével van probléma, hanem azzal ahogyan a szülők kezelik ezeket a helyzeteket, vagy hogy egyáltalán nem foglalkoznak a tünetekkel. Ivett például sokkal síróssabb, visszahúzódóbb lett azóta, hogy kishúga is abba az óvodai csoportba jár ahová ő is. Balázs tikkelni kezdett testvére megszületése után. Dorottya újra bepisilt és bekakilt az óvodában és otthon is. Mónika sokkal agresszívabb lett mind a szüleivel mind a testvérével is, és az óvodában a gyerekekkel is. Én úgy gondolom ezek olyan tünetek, amiket egy szülőnek nem szabad félvállról venni, és foglalkozni kell a dologgal.

5. Összegzés

A testvérek közötti féltékenység teljesen természetes dolog, de ha a szülők nem veszik észre vagy nem megfelelően kezelik az ezzel járó problémákat, akkor azzal igencsak megnehezíthetik a gyerekek életét. Fontosnak tartottam, hogy leendő óvodapedagógusként tájékozódjam ebben a témában, hiszen sok olyan szülő van, akik mind a két gyermekét ugyanabba az óvodai csoportba íratták be. Ez valamelyik gyereket nem zavarja, vagy könnyebbség, megnyugvás számára (inkább a kicsinek), hogy a testvére is vele van az óvodában. Biztonságérzetet ad neki. De vannak olyan gyerekek is, akik nagyon nehezen élik meg, hogy kisebb testvérük is abba az óvodai csoportban van most már, ami eddig csak „az ő kis világa” volt. A nagyobb gyermek részéről gyakoribb a féltékenység, főleg az elsőszülöttek esetében, hiszen ők megtapasztalhatták milyen, ha a szülő kizárólagosan csak rá figyel. És a kistestvér megérkezésével “trónfosztás áldozatává” válik. Úgy gondolom, hogy a szülőknek oda kell figyelniük gyermekeikre, észre kell venniük még a legapróbb jelét is a féltékenységnek, és ezeket a megfelelő módszerrel kell megtanulniuk kezelni. Az én véleményem szerint nem mindig kell a szülőnek beavatkoznia ezekbe a vitákba. Ha a gyerekek közötti konfliktus nem súlyos, hagyni kell nekik, hogy el tudják rendezni egymás között. Ezáltal ők maguk is nagyon sokat tudnak fejlődni. Mivel minden gyerek személyisége, temperamentuma más, ezért nincs egy adott jól bevált módszer a féltékenység kezelésére. Mindig a gyermekekhez igazodva kell a problémákat megoldani. A testvérek egyszerre lehetnek legjobb és elválaszthatatlan barátok, és legnagyobb ellenségek, akik mind a szülő szeretetéért és figyelméért versengenek. A testvérek közötti féltékenység nehéz helyzeteket tud eredményezni, de ez nem tart örökké, remélhetőleg felnőtt korban már csak szép emlék lesz az a sok kis apróság, amin a testvéreinkkel össze tudunk veszni.

„Mosolygok, mert a testvérem vagy,

S kacagok, mert nem tehetsz ellene semmit.”

(Szűcs Vanda)

6. Bibliográfia

Bagdy Emőke (2002): A család funkciói. In: Kozma Judit, Gosztonyi Géza, Bagdy Emőke, Komlósi Sándor, Cseh-Szombathy László, Horváth-Szabó Katalin: Szabó Mihályné: A család szerepe jelentősége, funkciói, kapcsolatfelvétel, a család megismerésének módszerei, technikai.1-5. oldal. [online] [2023.03.19.] <URL:<https://docplayer.hu/2080066-Munkaanyag-szabo-mihalyne-a-csalad-szerepe-jelentosege-funkcioi-kapcsolatfelvetel-a-csalad-megismeresenek-modszerei-technikai.html>[Utolsó letöltési dátum:2023.03.28.]

Bodonyi Edit és Hegedűs Judit (2006): A család fogalmának értelmezése. In: Bodonyi Edit, Busi Etelka, Hegedűs Judit, Magyar Erzsébet és Vizely Ágnes: Család, gyermek, társadalom. A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. 9-12. oldal. [online] [2023.01.09] [Utolsó letöltés dátuma:2023.01.25.] <URL:<http://mek.niif.hu/05400/05461/05461.pdf>

Bojti Andrea (2016): 5 nevelési hiba, melyek elmélyítik a testvérféltékenységet. https://gyermekpszichologus.blog.hu/2016/07/23/5_nevelesi_hiba_mely_elmelyiti_a_testverfeltekenyseget [Utolsó letöltés dátuma:2023.03.25.]

Cseri Anita: Néhány szó a testvérféltékenységről. https://www.gyerekpszichologus.hu/wp/?page_id=112 [Utolsó letöltés dátuma:2023.02.26.]

Faber, Adele és Mazlish, Elaine (2014): Testvérek féltékenység nélkül. Budapest: Reneszánsz Kiadó

Feuer, Mária (1996): A testvérkapcsolatok jelentősége, Család, Gyermek, Ifjúság Folyóirat, 1996/1. szám 20-26. Oldal.

Ginott, Haim (2005): Szülők és gyermekek, Edge 2000 kiadó, Budapest

Joachim Armbrust (2013): Testvérvizsoly. Budapest: Saxum kiadó

Kádár Annamária: (2016): 5+1 mese a testvérféltékenység oldására, <https://www.webbeteg.hu/cikkek/psziches/1360/a-testverfeltekenyseg> [Utolsó letöltés dátuma:2023.03.29.]

Kapitány Balázs és Spéder Zsolt (2021): Gyermekvállalás. In: Monostori Judit, Óri Péter és Spéder Zsolt (szerk.): Demográfiai portré 2021. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. KSH Népesedéstudományi Kutatóintézet, Budapest. 45-63. oldal. [online] [2023.02.23.] <URL: http://real-j.mtak.hu/22670/1/demografiai_portre_2021.pdf [Utolsó letöltés dátuma:2023.03.21.]

Kazimir Ágnes (2018): Testvérféltékenység okok, jelek és megelőzés, <https://www.webbeteg.hu/cikkek/psziches/1360/a-testverfeltekenyseg> [Utolsó letöltés dátuma: 2023.03.11.]

Kohorsz 2018 <https://kohorsz18.hu/eredmenyek/elozetes-eredmenyek/38-testverek-szama.html> [Utolsó letöltés dátuma:2023.03.28.]

Komlósi Sándor (1995): Családi életre nevelés, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Kósáné Ormai Vera és Járó Katalin és Kalmár Magda (1986): Fejlődéslélektani vizsgálatok. Társas kapcsolat és személyiség. Kiadó: Tankönyvkiadó, Budapest

L.Stipkovits Erika (2016): Ölelni és öltre menni - Testvérekről nem csak szülőknek. Budapest: hvg könyvek

Leitner Olga (2016): Féltékeny a gyerekem! Avagy Ödipusz- és Elektra-komplexus gyermekkorban. <http://leitnerolga.hu/2016/06/07/feltekeny-a-gyerekem-avagy-odipusz-es-elektra-komplexus-gyermekkorban/> [Utolsó letöltés dátuma:2023.03.14.]

Leman, Kevin (2014): Születési sor(s)rend. Budapest: Harmat kiadó, 269-279 p.

Medveczky Kata: Testvérféltékenységekai: <https://www.medveczkykata.hu/testverfeltekenyseg-hogyan-neveljunk-jo-testvereket/> [Utolsó letöltés dátuma:2023.01.19.]

Örökbe.hu <https://orokbe.hu/2014/03/08/testverek/> [Utolsó letöltés dátuma:2023.03.15.]

Pallas Nagylexikon, <http://www.kislexikon.hu/feltekenyseg.html> [Utolsó letöltés dátuma:2023.01.23.]

Ranschburg Jenő (2009): Szülők könyve. A fogantatástól az iskolakezdésig. 2. bővített kiadás. Saxum kiadó bt.

Roboz Gabriella: Féltékenység <http://www.robozgabi.hu/cikkek/a-feltekenyseg> [Utolsó letöltés dátuma:2023.02.28.]

Rufo, Marcel – Schilte, Christine: (2003): Szeretetbetegség. Lelki bajok a testvércapcsolatokban. Budapest: Magyar Könyvklub

Schwanner Zita: Születési sorrend a családban, <https://helloworld.hu/szuletesi-sorrend-a-csaladban/> [Utolsó letöltés dátuma:2023.02.22.]

Tarda Gabriella (2006): Az egyke trónfosztása. <https://www.vital.hu/themes/psyc/testfelt1.htm>
[Utolsó letöltés dátuma:2023.03.01.]

7. Melléklet

I. Számú melléklet

Szülői interjúk

Henrietta

Hogyan készítették fel a nagyobb testvért a kistestvér érkezésére?

„Amikor már tudtuk, hogy az örökbefogadási listán már közel járunk, tehát egy fél éven belül megszületik a kistesó, akkor kerestem a könyvtárban olyan könyveket, illetve a Bartos Erikának a Kistestvérek Nagytestvérek című mesekönyvét megvettük, meg könyvtári könyvekből olvasgattunk a nagyobb testvérnek, hogy szokja a gondolatot mi is az, amikor kistesó születik, illetve babáztunk vele, hogy mit kell csinálni egy kisbabával. Pelenkázás, etetés meg hogy most sír, altatjuk, nyugtatjuk. Illetve beszélgettünk róla, meséltük neki, hogy fog születni egy kistestvére. De érdekes módon ő például soha nem vetette föl, hogy akkor a te pocakodból jön-e a baba, mert akkor valahogy még nem foglalkoztatta ez a dolog. Sosem kérdezte meg hogy anya akkor neked miért nem volt nagy pocakod. Illetve én olvasgattam a Vekerdy Tamás ezzel a témával foglalkozó könyveit. (Henrietta)

Hogyan nyilvánul meg a nagyobb gyermeknél a kistestvér iránti féltékenység?

„Például, ha jelen vagyok és a két gyerek is jelen van, akkor a kicsit nem engedi oda hozzám. Csak vele foglalkozhatok csak ő ölelhet meg. Hogyha Arnolddal csinálunk valamit, vagy például ő kap egy multivitamint, vagy ő neki adok inni akkor Mónika ott van, hogy ő is akar. Verbális úton ezt úgy szokta kifejezni, hogy “Nem szeretem a kistestvérem”. Fizikailag meg úgy, hogy ellöki, megszorítja a kezét, vagy megüti. Valamilyen módon kicsit bántani akarja gondolom azért, hogy a frusztrációt valahogy levezesse, hogy neki osztolni a kell a figyelemben és a szeretetben. Most már Arnold is elmúlt januárban 2 éves és megfigyeltem, hogy amikor Mónikát megölelem akkor ő is jön, hogy ő is kapcsolatba kerüljön velem. De mindenképpen a nagyobbnál erősebb ez a féltékenység. És azt olvastam, hogy nem szabad egyszerre a kettőt az ölembe venni, hanem mindkettőjükkel külön, külön kell foglalkozni. Mónikánál azért is volt olyan intenzív a féltékenység mert ugye örökbefogadott gyereként ő rá majdnem 10 évet vártunk. Tehát nekem evidens volt, hogy ha gyerekem lesz sokat fogok vele foglalkozni. És ez a nagynál meg is valósult, szóval napi szinten olyan 4-5 órát foglalkoztam

vele. És mivel sok volt a minőségi idő, amikor Arnold megszületett, aki ráadásul koraszülött volt minden pelenkázásnál tornáztatni kellett, etetni kellett gyakorlatilag egyik pillanatról a másikra elveszített engem mert én a kicsivel aludtam az éjszakai etetések miatt. Nem maradt úgy Mónikára időm, fáradt voltam, ingerlékeny voltam, a teljes figyelem megszűnt Mónika felé. És a kicsi kapta gyakorlatilag az összes figyelmet. 8hónapot voltunk otthon úgy, hogy egy újszülött és a nagy testvér. Mónikának egy nagy veszteség élmény volt, hogy született egy kistestvére.” (Henrietta)

Hogyan kezelik a gyerekek között kialakult féltékenységet?

„Fegyelmezzük mind a kettőjüket, hiszen most már a kicsi is visszacsap, tehát fizikailag és verbális úton is lereagálja hogyha a nagyobb piszkálja, illetve most már a nagyobbban is fáj egy hajhúzás egy harapás. Fegyelmezzük az adott konfliktusban és próbáljuk elmagyarázni nekik, hogy miért szóltunk rájuk, miért nem szabad. Én igyekszem inkább, ha rosszat csinálnak csak a kezükre csapni. De azért igyekszem utána megerősíteni őket abban, hogy mi szeretjük őket, tehát nem azért kiabálunk rájuk meg nem azért csapok rá a kezükre mert nem szeretem. Tehát az ölelés meg a puszi meg hogy mondjuk egymásnak, hogy szeretlek, ez megvan. Mónikánál próbáltam olyat is csinálni, hogy csajos napot tartunk, tehát a kicsit otthon hagytuk apával és csak mi ketten mentünk el vagy vásárolni vagy v vonatozni, vagy játszótérre. Meg az együtt alvással próbálom erősíteni a kapcsolatot a nagyobb gyerekekkel. Visszamentem a nagyobbhoz aludni egy évvel ezelőtt körülbelül, és akkor most én alszok vele a pszichológus javaslatára. És azt vettem észre, hogy nagyon bújik hozzám.” (Henrietta)

Inkább a kisebb vagy a nagyobb testvér részéről lehet a féltékenységet jobban érezni?

„Inkább a nagyobb részéről, mert ő sokkal nagyobb veszteséget élt át azáltal, hogy sokáig csak ő volt az életünkbe, és nem kellett mással a mi szeretetünkön osztozkodnia.” (Henrietta)

A kistestvér érkezése miatt inkább pozitív vagy negatív irányba változott a nagyobb testvér viselkedése?

„Nem akarta, hogy a kicsivel foglalkozzunk, ezért meglökte a kicsit, volt, hogy ráfeküdt de ezt nem tudom, hogy szeretetből tette-e vagy fájdalmat akart-e neki okozni. Itt lett negatív hatása a kistestvér érkezésének mert a nagy vissza szokott a cumira, és visszaesés volt a bepisülésben is, ugyanis azóta újra pelenkában alszik. Már 4,5 éves, de van, hogy csak úgy bepisil napközben. Ezek teljesen spontán jönnek nála, egyszer csak nem megy el pisilni a mosdóba, hanem inkább bepisil a nadrágba. Mert hogy ő azt mondogatja, hogy ő kisbaba és

hogy őt is pelenkázzam be, mint a kistestvérét. Most az oviban is vissza került rá a pelenka 4,5 évesen októberben, de az óvodapedagógusok nagyon rugalmasak voltak ezzel kapcsolatban is. Pszichológusi javaslatraadtuk vissza rá a pelenkát, aki azt mondta, hogy amíg ő érzelmileg és mentálisan nem érik meg rá, hogy ő nagy addig igenis be fog pisilni. Elvittem pszichológushoz és kineziológushoz is, hogy oldjuk ezeket a blokkokat, illetve amit a kistesó érkezése okozott, hogy sajnos jót akartam, de azzal, hogy ennyit foglalkoztam vele nagyobb veszteség élményként élte meg Mónika gyerek a kistesó születését.e ezeket az engedetlenségeket és visszaeséseket nem csak a kistestvér megszületésére tudjuk fogni, hanem arra is, hogy a nagyobbik gyerek idegrendszere éretlen. Mert hogy a nagyobbik gyerek egy gondozatlan terhességből született, ahol dohányzott az életadó.” (Henrietta)

Milyen megnyilvánulásai vannak a testvérféltékenységnek az óvodában?

„A kicsi még nem jár óvodába, de szeptembertől szeretnénk, ha a naggyal egy csoportba kerülne. Úgy gondolom, hogy a nagyra mindenképpen jó hatással lenne, ha a kicsivel együtt lennének, sokat fejlődne szerintem.” (Henrietta)

Kért-e tanácsot az óvodapedagógusoktól a testvérféltékenység oldására?

„Nem, mert a kicsi még nem jár oviba. Viszont mind a kettő óvodapedagógus felkeresett ezzel a problémával kapcsolatban. A nagyobb gyermek az óvodában a pedagógusoktól és a dajkától is gyakran kérdezi, hogy kit szeretnek jobban őt vagy a kistestvérét, illetve a kiscsoportosokat, akik nagyjából olyan kicsik, mint az ő kistestvére őket is szokta bántani fizikailag és verbálisan is. Valószínűleg a testvéreire emlékeztetik és rajtuk vezeti le a felgyülemlett feszültségét.” (Henrietta)

Az óvodapedagógusok mit ajánlanak ennek oldására?

„Az óvodapedagógusok azt javasolták számomra, hogy legyek határozottabb és szigorúbb a nagyobbak gyerekekkel, illetve, hogy nem biztos, hogy jó ötlet, ha egy csoportba járatom a két gyereket.” (Henrietta)

Anita

Hogyan készítették fel a nagyobb testvért a kistestvér érkezésére?

„A kezdetektől fogva sokat beszélgettünk róla, hogy lesz egy kistestvére. Másfél évesen még nem nagyon értette, de ettől függetlenül jól fogadta és várta a hugit.” (Anita)

Hogyan nyilvánul meg a nagyobb gyermeknél a kistestvér iránti féltékenység?

„Az első pár hétben volt érezhető nála egy kisebb féltékenység, ami abban nyilvánult meg, hogy több figyelmet igényelt, de ez az utóbbi időben nem nagyon volt jellemző.” (Anita)

Hogyan kezelik a gyerekek között kialakult féltékenységet?

„Próbálunk mindkettőre ugyanannyi figyelmet szentelni.” (Anita)

Inkább a kisebb vagy a nagyobb testvér részéről lehet a féltékenységet jobban érezni?

„Kisebb gyermek részéről van nagyobb, ő jobban igényli a figyelmet. Sokszor, ha a nagyobb gyerekekkel csinálunk valamit ketten, hisztizni vagy sírni kezd a kicsi, és utána ő is jön és hoz valami játékot, amivel együtt tudunk játszani ketten. Nem szívesen engedi a nagyobb testvérét, hogy játszon velünk hárman. Ha játszunk csak velem akar játszani egyedül.” (Anita)

A kistestvér érkezése miatt inkább pozitív vagy negatív irányba változott a nagyobb testvér viselkedése?

„Pozitív irányba változott” (Anita)

Milyen megnyilvánulásai vannak a testvérféltékenységnek az óvodában?

„nincs jele” (Anita)

Kért-e tanácsot az óvodapedagógusoktól a testvérféltékenység oldására?

„Nem kértem tanácsot mert véleményem szerint nincsen közöttük féltékenység, de talán a kisebb akkor látszik féltékenyebbnek mikor a naggyal foglalkozom. Ilyenkor hisztizik és kiharcolja, hogy ölbe vegyem.” (Anita)

Az óvodapedagógusok mit ajánlanak ennek oldására?

„Nem kértem tanácsot, és nem is kerestek meg ezzel kapcsolatban az óvónők.” (Anita)

Klára

Hogyan készítették fel a nagyobb testvért a kistestvér érkezésére?

„Ez igazából jó kérdés. A nagyobb gyerek is részt vett mindenbe. Mondtuk neki, hogy van a pocakomban baba, és hogy lesz neked kistestvéred. Örömmel fogadta és ahogy mentünk előre a terhességben és ahogy egyre jobban látszott ő egyre jobban felfogta.” (Klára)

Hogyan nyilvánul meg a nagyobb gyermeknél a kistestvér iránti féltékenység?

„Dorottya mindig mondja, hogy jobban ölelgeted az öcsit, szóvát teszi a kontaktusokat a Zéténnyel. Meg sokszor szóvát teszi, hogy hogy a kicsinek sokkal több mindent megengeded, mint neki. De ezek egyáltalán nem vészesek.” (Klára)

Hogyan kezelik a gyerekek között kialakult féltékenységet?

„Megbeszéljük és elsimítjuk, hogy ne legyen közöttük semmiféle féltékenység. Megbeszéljük a gyerekekkel.” (Klára)

Inkább a kisebb vagy a nagyobb testvér részéről lehet a féltékenységet jobban érezni?

„Inkább a kisebb részéről lehet érezni a féltékenységet. Ha a nagyobb gyerekkel foglalkozom, akkor rögtön jön és mindenképpen fel akarja hívni a figyelmemet magára. Illetve, ha mondjuk a nagy az ölembe jön oda jön kitúrja és mondja is, hogy őt nem szeretgetheted.” (Klára)

A kistestvér érkezése miatt inkább pozitív vagy negatív irányba változott a nagyobb testvér viselkedése?

„Inkább pozitív irányba változott, mert a nagy sokkal segítőkészebb lett.” (Klára)

Milyen megnyilvánulásai vannak a testvérféltékenységnek az óvodában?

„Nem vettem még észre.” (Klára)

Kért-e tanácsot az óvodapedagógusoktól a testvérféltékenység oldására?

„Nem, tartottam szükségesnek.” (Klára)

Az óvodapedagógusok mit ajánlanak ennek oldására?

„Az óvónők a kisebb gyermekem beszoktatása óta többször is behívtak fogadó órára, itt mondták el számomra, hogy Dorottya viselkedése megváltozott rossz irányba. Csodálkoztam rajta mert én otthon ennek semmi jelét nem láttam. Az óvodában bepisilt, bekakilt zárkózott lett, láthatóan elkezdett vissza fejlődni. A kakilás pisilés otthon is előfordult viszont én szervi problémára gyanakodtam. El is vittem orvoshoz, de semmit nem találtak nála. Az óvónők azt javasolták, hogy töltsék a kislányommal több minőségi időt, menjünk el együtt sétálni, fagyizni, vásárolni. Engedjem, hogy segítsem a házimunkában, dicsérjem többet. Azt el kell

mondanom, hogy ő a középső gyermekem, van egy hároméves fiú testvére és egy 9 éves fiú testvére, akik kislányomnál sokkal erőteljesebbek.” (Klára)

Barbara

Hogyan készítették fel a nagyobb testvért a kistestvér érkezésére?

„Hát igazából sehogy és szerintem ez is volt a baj. Igazából megkérdeztük, hogy szeretnél-e kistesót, akkor még nem tudtuk, hogy ketten lesznek. És a válasz az volt erre, hogy nem. Próbáltuk neki mondani, hogy jaj majd cucci lesz és majd vigyázol rá és szeretni fogod. De nem jól fogadta. Nagyon megviselte a kistestvér érkezése, főleg, hogy ketten vannak. A kicsikkel most kezdtük meg az ovit. De mielőtt az ikrek jöttek volna a nagy végig sírt az oviban mert tudta, hogy mi otthon vagyunk.” (Barbara)

Hogyan nyilvánul meg a nagyobb gyermeknél a kistestvér iránti féltékenység?

„Benedek a kicsik megszületése után agresszívabb lett, meg elkezdte a kicsiket utánozni. Olyan szokásokat vett át tőlük, amit eddig nem csinált. De én el is keseredtem, el is vittem őket pszichológushoz, hiszen neki ez sok volt mert egyszerre kettő testvért kapott.” (Barbara)

Hogyan kezelik a gyerekek között kialakult féltékenységet?

„Annyira féltékenység szerencsére nincs is és nagyon jó testvérek, pedig nagyon féltem, hogy milyen lesz, hiszen nekem nincs testvérem így nem tudtam, hogy mire számíthatok, főleg így, hogy ikrek is ráadásul. De szerencsére nagyon szeretik egymást. És emiatt is jöttek később az óvodába mert a nagytestvér túlságosan figyelt rájuk, tehát lehúzták az itteni teljesítményét. Mindenért szólt, hogy vizes az egyiknek a pólója, és egy nyugodt pillanata nem volt, elfáradt. Szóval őt megviselte az, hogy egy csoportba került a kistestvéreivel.” (Barbara)

Inkább a kisebb vagy a nagyobb testvér részéről lehet a féltékenységet jobban érezni?

„Inkább a nagyobb részéről.” (Barbara)

A kistestvér érkezése miatt inkább pozitív vagy negatív irányba változott a nagyobb testvér viselkedése?

„Inkább pozitív irányba változott” (Barbara)

Milyen megnyilvánulásai vannak a testvérféltékenységnek az óvodában?

„Amint az előző kérdésnél említettem, Az ikreket már korábban is szeretttük volna hozni az óvodába. Viszont mivel még nem voltak 3 évesek az óvónők tanácsára otthon tartottam még

őket 3 hónapra, mert a nagyobb testvér teljesítményét rettenetesen lerontotta a kistestvérei érkezése. A csoportban is agresszívan viselkedett a gyerekekkel és a felnőttekkel is. Illetve nem játszott a barátaival nem kapcsolódott be a játékokba csak a testvéreivel volt elfoglalva. És miután újra egyedül járt óvodába, ezek a dolgok megszűntek. Most az ikrek mivel betöltötték a 3-at újra megkezdték az ovit, de most már a nagy elhagyta ezeket a dolgokat, amiket először csinált. Nagyon sokat beszélgettem vele otthon erről, hogy nem az ő feladata a testvéreinek a felügyelete. De véleményem szerint ez nem testvérféltékenység.” (Barbara)

Kért-e tanácsot az óvodapedagógusoktól a testvérféltékenység oldására?

„Nem, igazából csak a pszichológust kérdeztem meg hogy mi javasol.” (Barbara)

Az óvodapedagógusok mit ajánlanak ennek oldására?

„Óvodapedagógusok felkerestek azzal kapcsolatban, hogy érdemes lenne a kicsik óvodai ellátását 3 hónapra szüneteltetni, mert a nagy testvér teljesen kifordult magából, a az óvodában. Igazából az ikrek ekkor még nem is voltak tankötelesek, mert nem töltötték be a harmadik életévüket.” (Barbara)

Edina

Hogyan készítették fel a nagyobb testvért a kistestvér érkezésére?

„A gyerekek között csak másfél év korkülönbség van, ezért még Eszter nagyon kicsi volt, amikor Ottó a pocakomban volt. Kerestem olyan mesekönyveket, amik a kistestvér érkezéséről szólnak, illetve mindig mondogattuk neki a férjemmel, hogy a pocakomban most egy kisbaba van, sokszor hajtotta a fejét a hasamra és az apukájával együtt hallgatták vagy simogatták a kistesót.” (Edina)

Hogyan nyilvánul meg a nagyobb gyermeknél a kistestvér iránti féltékenység?

„Mikor Ottó már kicsit nagyobb lett, azt vettem észre, hogy Eszter gyakran megüti, ellöki, vagy csipkedi Ottót. Ha rászóltunk abba hagyta, viszont amikor nem láttuk a hátunk mögött tovább folytatta. Mindig csak arra lettünk figyelmesek, hogy Ottó sír. Most már magasabb a nővérénél, így visszaüt neki és általában Eszter jön sírva.” (Edina)

Hogyan kezelik a gyerekek között kialakult féltékenységet?

„Eszter sokszor megütötte régebben az öcsit, leginkább akkor, amikor Ottóval csináltunk valamit ketten, Eszter mindig oda jött és megütötte a testvérét. Ilyenkor próbáltam neki

elmagyarázni, hogy ez nem szép dolog, és vele is próbáltam közös programokat kitalálni. Elég nehezen tudjuk ezt megoldani, mivel a férjem katona és sokat van távol. Így sokat vagyok egyedül a gyerekekkel.” (Edina)

Inkább a kisebb vagy a nagyobb testvér részéről lehet a féltékenységet jobban érezni?

„Mindenképpen az Eszter részéről. Az Ottónál igazából én nem is vettem észre semmit. Őt nem szokta zavarni, ha az Eszterrel vagyok. Viszont Esztert mindig zavarja, ha a kisebbel vagyok.” (Edina)

A kistestvér érkezése miatt inkább pozitív vagy negatív irányba változott a nagyobb testvér viselkedése?

„Annak ellenére, hogy Eszter sokszor bántja Ottót, inkább pozitív, mert ezt leszámítva sokat segít a testvérenek és az oviban is figyel és vigyáz rá.” (Edina)

Milyen megnyilvánulásai vannak a testvérféltékenységnek az óvodában?

„Nem jellemző a gyerekekre, hogy a csoportban összevesznének. Az óvónénik szokták mesélni, hogy ha Ottó sír Eszter mindig megvigasztalja, ha pedig segítségre van szüksége Ottónak rögtön ott terem mellette.” (Edina)

Kért-e tanácsot az óvodapedagógusoktól a testvérféltékenység oldására?

„Kértem segítséget azzal kapcsolatban az óvónéniktől, hogy mit tudnék tenni azzal kapcsolatban, hogy jó ötlet-e, ha Ottót ugyan abba a csoportba hozzuk-e, mint a testvérét. Mondtam az óvónőknek, hogy Eszter otthon gyakran bántja a testvérét. Az óvónőkkel végül arra jutottunk, hogy Ottót is ebbe a csoportba íratom be, mivel Eszter az oviban egészen más, mint otthon.” (Edina)

Az óvodapedagógusok mit ajánlanak ennek oldására?

„Mivel a csoportban a gyerekek között nincs féltékenység, ezért erről nem beszélgettünk az óvónőkkel.” (Edina)

Linda

Hogyan készítették fel a nagyobb testvért a kistestvér érkezésére?

„Nem készítettük fel Balázst arra, hogy kistestvére fog születni. (Linda)

Hogyan nyilvánul meg a nagyobb gyermeknél a kistestvér iránti féltékenység?

„Balázs sokkal agresszívabb lett a testvére megszületése után. Mostanában kezdte ellopkodni a kistestvére holmijait. Hajcsat, hajgumi, kedvenc plüss. És eldugja őket valahol a saját szobájában. Akkor sem mondja meg hogy hol van, ha a testvére sír miatta. Utólag találok meg a dolgokat Balázs szobájában. Az oviba is el szokta őket vinni, de úgy, hogy én ne vegyem észre. Az óvodapedagógusok szóltak, hogy Zita születése óta Balázs tikkelni kezdett. Folyamatosan a torkát köszörülte. Most már szerencsére ez elmúlt Balázsnál. Zita születése után pár hónapig csinálta.” (Linda)

Hogyan kezelik a gyerekek között kialakult féltékenységet?

„Próbálok erősíteni a Balázsban, hogy szeretnie kell a kistestvérét. Ha esetleg durván viselkedik a Zitával akkor pedig meg szoktuk büntetni és nem nézhet mesét.” (Linda)

Inkább a kisebb vagy a nagyobb testvér részéről lehet a féltékenységet jobban érezni?

„Egyik részéről sem, a gyerekek nagyon szeretik egymást.” (Linda)

A kistestvér érkezése miatt inkább pozitív vagy negatív irányba változott a nagyobb testvér viselkedése?

„Mindenképpen pozitív mert, sokat segít a testvérenek és gondoskodik róla.” (Linda)

Milyen megnyilvánulásai vannak a testvérféltékenységnek az óvodában?

„Nincsenek semmiféle jelei mert Balázs nagyon szereti a testvérét.” (Linda)

Kért-e tanácsot az óvodapedagógusoktól a testvérféltékenység oldására?

„Balázs viselkedése nem a testvére miatt van, hanem az édesapja miatt.” (Linda)

Az óvodapedagógusok mit ajánlanak ennek oldására?

„Nem kértem ezzel kapcsolatban tanácsot. Az apuka miatti viselkedése miatt beszéltem az óvónőkkel, akik azt tanácsolták, hogy beszélgessek ez Balázs édesapjával, mert minden alkalommal amikor Balázs az apjával töltött időt utána teljesen kifordult magából.” (Linda)

II. Számú melléklet

A szakdolgozat tartalmi kivonata

Szakdolgozat címe: Testvérféltékenység óvodáskorban

Hallgató neve: Szabó Emese

Óvodapedagógus BA szak, nappali tagozat

Neveléstudományi intézet/Gyermeknevelési Tanszék

Témavezető: Dr. Fináncz Judit, egyetemi docens, MATE Neveléstudományi Intézet

A testvéri kapcsolat egy nagyon különleges kötelék. Sokszor viszont a féltékenység, a rivalizálás és a veszekedés is jelen van. A testvérek közötti viszonyt nagyban befolyásolják az életkori és nemi különbségek is. A kutatásaim célja, hogy feltárjam a testvérféltékenységet befolyásoló tényezőket és kezelési lehetőségeit. Szakdolgozatomban a következő kérdésekre kerestem a választ: A szülők hogyan készítették fel a nagyobb testvért a kistestvér érkezésére? Hogyan nyilvánul meg a nagyobb gyermeknél a kistestvér iránti féltékenység? Hogyan kezelik a gyerekek között kialakult féltékenységet? Inkább a kisebb vagy a nagyobb testvér részéről lehet a féltékenységet jobban érezni? A kistestvér érkezése miatt pozitív vagy negatív irányba változott a nagyobb testvér viselkedése? Milyen megnyilvánulásai vannak a testvérféltékenységnek az óvodában? Kért-e tanácsot az óvodapedagógusoktól a testvérféltékenység oldására? Az óvodapedagógusok mit ajánlanak ennek kezelésére, oldására? A téma mélyebb feltárása érdekében a megfigyeléseim alapján készült esetelemzéseket összevettem a szülői interjúkkal. interjút készítettem hat szülővel, akiknek a gyermekéről a külső szakmai gyakorlatom során megfigyeléseket is készítettem. Az interjúszövegek elemzését követően megállapítható, hogy mindegyik megfigyelt testvérpárnál jelentkeztek a testvérféltékenység tünetei. Az interjúkból kiderült, hogy nem mindegyik szülő van tisztában azzal, hogy a gyermekei között jelen van a féltékenység. Illetve nem mindegyik szülő foglalkozik ezzel a jelenséggel. Viszont a szülők többsége megfogadja az óvodapedagógusok és a szakemberek tanácsait ezzel kapcsolatban és próbálnak a kialakult helyzeten változtatni.

III. Számú melléklet

Hallgatói/ Konzulensi nyilatkozat

NYILATKOZAT

A szakdolgozat nyilvános hozzáféréseről és eredetiségéről

A hallgató neve: Szabó Emese
A Hallgató Neptun kódja: TZGXET
A dolgozat címe: Testvérfeltételekesség óvodáskorban
A megjelenés éve: 2023
A konzulens tanszék neve: Gyermeknevelési Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, s az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a Záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdonkezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe.

Kelt: 2023 év április hó 30 nap

Szabó Emese
Hallgató aláírása

NYILATKOZAT

Alulírott SZABÓ EMESE, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, KAPOSVÁRI Campus, ÓVODAPEDAGÓGUS szak nappali/levelező* tagozat végzős hallgatója nyilatkozom, hogy a dolgozat saját munkám, melynek elkészítése során a felhasznált irodalmat korrekt módon, a jogi és etikai szabályok betartásával kezeltem. Hozzájárulok ahhoz, hogy Záródolgozatom/Szakdolgozatom/Diplomadolgozatom egyoldalas összefoglalója felkerüljön az Egyetem honlapjára és hogy a digitális verzióban (pdf formátumban) leadott dolgozatom elérhető legyen a témát vezető Tanszéken/Intézetben, illetve az Egyetem központi nyilvántartásában, a jogi és etikai szabályok teljes körű betartása mellett.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: 2023 év április hó 30 nap

Szabó Emese
Hallgató

NYILATKOZAT

A dolgozat készítőjének konzulense nyilatkozom arról, hogy a Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot záróvizsgán történő védeésre javaslom / nem javaslom*.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: 2023. év április hó 28. nap

Fürész János
Belső konzulens

*Kérjük a megfelelőt aláhúzni!